

EVALUERING
AF
FORSØG MED LYDOPTAGELSE
I RETTEN

LISE NORDSKOV NILSEN OG BRITTA KYVSGAARD
JUSTITSMINISTERIETS FORSKNINGSKONTOR
AUGUST 2009

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
1.1. Baggrund og formål med forsøget	4
1.2. Præsentation af forsøgsembederne.....	4
1.3. Evalueringen, data og metode.....	6
1.3.1. Stamskemaer og fravalgsskemaer	6
1.3.2. Spørgeskemaundersøgelse	7
1.3.3. Interviewundersøgelse	8
2. Diktatoptagelse.....	9
2.1. Oplysninger om forsøgs- og fravalgssager	9
2.1.1. Antal sager	9
2.1.2. Karakteristika ved diktatsagerne og ved sager, hvor der er sket fravalg	10
2.2. Tekniske og praktiske forhold.....	12
2.2.1. Efterfølgende udskrift fra lydfil	12
2.2.2. Kontorpersonalets rolle	12
2.2.3. Vurdering af de tekniske forhold	14
2.2.4. Brug af bogmærker og indeksering.....	15
2.2.5. Andre praktiske forhold	16
2.3. Diktering og brug af optagelserne.....	16
2.3.1. Tid til diktering	16
2.3.2. Bemærkninger til dommerens referat	18
2.3.3. Efterfølgende brug af lydoptagelsen	20
2.4. Betydningen af diktatoptagelse	21
2.4.1. Tidsbesparelse	21
2.4.2. Påvirkes retsmødet?	21
2.4.3. Fordele i forhold til ulemper	23
2.5. Meninger om en mulig permanent ordning.....	24
2.5.1. Retssikkerhedsmæssige problemstillinger	24
2.5.2. Ønskes en permanent ordning?	25
2.5.3. Overordnede betragtninger vedrørende ordningen	27
3. Rumoptagelse.....	29
3.1. Oplysninger om forsøgs- og fravalgssager	29
3.1.1. Antal sager	29
3.1.2. Karakteristika ved sager med rumoptagelse og ved sager, hvor der er sket fravalg ..	30
3.2. Tekniske og praktiske forhold.....	31
3.2.1. Efterfølgende udskrift fra lydfil	31
3.2.2. Brug af lydoptagelse under votering, anke m.v.	32
3.2.3. Kontorpersonalets rolle	33

3.2.4.	Fungerer teknikken?.....	35
3.2.5.	Forstyrrer teknikken?	39
3.3.	Betydningen af rumoptagelse.....	41
3.3.1.	Behov for gengivelse af forklaringer i dommen eller i retsbogen?.....	41
3.3.2.	Tidsbesparelse.....	41
3.3.3.	Påvirkes retsmødet?	43
3.3.4.	Påvirkes retsmødets aktører?	46
3.3.5.	Savnes dommerens diktat under retsmødet?.....	48
3.3.6.	Fordele i forhold til ulemper	52
3.4.	Meninger om en mulig permanent ordning.....	52
3.4.1.	Retssikkerhedsmæssige problemstillinger	52
3.4.2.	Ønskes en permanent ordning?.....	55

1. INDLEDNING

1.1. Baggrund og formål med forsøget

Forsøgsordningen med lydoptagelse af forklaringer i straffesager er iværksat som led i Strafferetsplejeudvalgets arbejde med at overveje mulige ændringer af retsplejelovens regler om protokolering. Formålet med forsøget er at undersøge, om det ved brug af digital teknik og lydoptagelse af forklaringer er muligt at skabe mere sammenhængende retsmøder med færre afbrydelser og med bedre mulighed for retsformanden for at varetage funktionen som retsleder. Et vigtigt sigte med forsøget er også at vurdere, om brugen af en sådan teknik kan effektivisere retsmøderne og mindske det tids- og ressourceforbrug, der er forbundet hermed og med det efterfølgende sekretærarbejde.

Forud for forsøget blev der i februar 2008 vedtaget en ændring af retsplejeloven, idet der med indsættelse af § 33a blev skabt hjemmel for forsøget. Forsøgsperioden startede formelt 1. oktober 2008 og indsamlingen af stammateriale til evalueringen afsluttedes medio maj 2009.

Forsøget med lydoptagelse er opdelt i to ordninger: En ordning hvor forklaringer dikteres på en digital diktafon enten under eller efter retsmødet, og en ordning hvor forklaringerne bliver optaget på en lydfil via mikrofoner installeret i retslokalet, og hvor dommeren derfor ikke dikterer og giver referat af forklaringer. Disse to ordninger benævnes i det følgende som henholdsvis diktatoptagelse og rumoptagelse. En mere adækvat betegnelse for sidstnævnte kunne være 'direkte optagelse', da det er den direkte optagelse af forklaringer, der er det centrale element ved denne del af forsøget. Det er dog valgt at anvende den mere mundrette betegnelse, rumoptagelse, i denne rapport.

Begge ordninger indebærer, at lydfilerne gemmes på en central server, og at forklaringerne som udgangspunkt ikke skrives ind i retsbogen og ej heller i dommens fremstilling af sagen, jf. retsplejelovens § 33 a., stk. 2. Dog skal der ske en indførelse i retsbogen, og dermed en udskrift af lydfilen, i de tilfælde, hvor dommen ankes, hvor tiltalte eller anklagemyndigheden anmoder om en udskrift, eller hvor der anmodes om aktindsigt efter retsplejelovens § 41 (f og d). Lydfilen skal ifølge bestemmelsen slettes et år efter sagens endelige afgørelse.

1.2. Præsentation af forsøgsemsbederne

Der er syv byretter, som har deltaget i forsøget. Fire af disse syv byretter – Bornholm, Glostrup, København og Århus – har haft mulighed for *rumoptagelse*.¹ Disse fire byretter har endvidere haft mulighed for at anvende diktatoptagelse i de sager, hvor rumoptagelse ikke har været en adækvat

---

¹ Retten på Frederiksberg blev pr. 1. maj 2009 tilknyttet forsøgsordningen med rumoptagelse, men på grund af det sene tidspunkt vil den i evalueringen udelukkende indgå som forsøgsemsbede med diktatoptagelse.

løsning. De øvrige byretter, som indgår i forsøget – Helsingør, Frederiksberg og Roskilde – har alene haft mulighed for *diktatoptagelse*.

Embedernes praksis vedrørende protokollering, inden forsøget blev igangsat, har varieret. Ved retterne i Århus, Helsingør, Frederiksberg, Glostrup, Roskilde og på Bornholm har der som udgangspunkt ikke deltaget en retssekretær under hovedforhandlingerne i straffesager de senere år, og i de fleste tilfælde er referat af forklaringer dikteret under retsmøder.² Københavns Byret har derimod bibeholdt ordningen med at have en retssekretær med som protokolfører i straffesager.

Karakteristisk for alle embeder, uanset om de har bibeholdt ordningen med protokolfører eller ej, er, at protokolføreren sjældent har protokolleret selvstændigt, og flere dommere har derfor gennem en del år dikteret – enten til en protokolfører eller direkte på en diktafon og enten under retsmødet eller efter. Der er forskelligt, hvornår de enkelte embeder er gået over til at bruge diktafon. Ved retten i Helsingør har man gjort det de seneste 20-25 år. Ligeledes har man ved retten i Helsingør, allerede inden forsøget gik i gang, undladt at gengive forklaringer i retsbogen eller dommen.

Denne variation betyder, at såvel dommere, kontorpersonale, anklagere og forsvarere har været vant til forskellig praksis vedrørende protokollering, og forsøget vurderes derfor ikke i forhold til én bestemt praksis, men i forhold til mange forskellige. For evalueringen betyder det blandt andet, at nogle af aktørerne, typisk anklagerne og forsvarerne, ikke altid vil kunne observere en forskel mellem retsmøder under forsøgsordningen i forhold til den hidtidige praksis, idet retsmøder med digital diktatoptagelse stort set vil forme sig som andre retsmøder, hvor dommeren dikterer undervejs.

Hvert embede har i forbindelse med forsøget udarbejdet retningslinjer for, hvilken type sager der skal være omfattet af forsøgsordningen. Retningslinjerne er stort set identiske, dog med enkelte forskelle. Fælles for alle embederne har været, at forsøget som udgangspunkt alene skal anvendes ved hovedforhandling i straffesager og dermed altså ikke i grundlovsforhør, efterforskningsforhør, tilståelsessager og civile sager. To embeder, retten i Roskilde og retten på Frederiksberg, har endvidere ikke anvendt forsøget i bødesager, og ved Retten i Roskilde heller ikke i sager om spirituskørsel, med mindre disse har inkluderet bevisførelse om, hvorvidt tiltalte har ført det pågældende motorkøretøj.

Fælles for alle embeder har ydermere været, at forsøget som udgangspunkt har skullet omfatte alle typer af overstående sager, uafhængig af hovedforhandlingens længde, dog med undtagelse af de sager, hvor sagen forventes anket. Ved interview med de enkelte embeder er det dog kommet frem, at sager, der forventes at vare flere dage, i langt de fleste tilfælde er blevet fravalgt, og ved enkelte

---

² Dog er der ved nogle embeder fortsat enkelte dommere, der har en protokolfører med i retten, og ligeledes er der dommere, der almindeligvis dikterer *efter* retsmødet.

embeder er sager af meget kort varighed ligeledes fravalgt. Ydermere har enkelte embeder også udvidet anvendelsesområdet af ordningen (både diktatoptagelse og rumoptagelse) til at kunne omfatte civile sager.³

1.3. Evalueringen, data og metode

Det centrale sigte med evalueringen af forsøgsordningen er at belyse, hvorvidt ordningen af aktørerne i retsmødet opleves som et godt og effektivt redskab, at undersøge om ordningen frigiver ressourcer, primært i form af sparet tid til diktering og indførelse af forklaringer i retsbogen, samt at redegøre for mulige retssikkerhedsmæssige betænkeligheder, som ordningen kan indebære. Centralt for evalueringen er også at undersøge, hvorvidt lydoptagelsen påvirker retsmødet, dvs. selve forløbet af mødet, og de enkelte aktører.

Evalueringen bygger på kvantitative data, der er indsamlet gennem såkaldte stam- og fravalgsskemaer samt gennem spørgeskemaer. Såvel stam- og fravalgsskemaer som spørgeskemaer er udarbejdet efter udkast fra henholdsvis Domstolsstyrelsen og Strafferetsplejeudvalget og i samråd med en af Domstolsstyrelsen nedsat følgegruppe vedrørende forsøget. Der er endvidere gennemført en række interview med såvel dommere, kontorphersonale ved retterne, anklagere og forsvarere.⁴

1.3.1. Stamskemaer og fravalgsskemaer

Stamskemaer indeholder oplysninger om hver retssag, der indgår i forsøget med enten diktat- eller rumoptagelse. Skemaet består af en første del, der udfyldes af embederne i forlængelse af retssagen. Her oplyses om bl.a. sagens art, sigtelsens hovedforhold, medvirken af forsvarer og sekretær samt antallet af vidner og tiltalte. Skemaets anden del udfyldes alene, såfremt forklaringerne senere indføres i retsbogen, og der dermed laves en udskrift af lydfilen. I anden del angives årsagen til, at forklaringerne udskrives, samt oplysninger om tidsforbruget hertil.

Der er modtaget i alt 356 stamskemaer vedrørende forsøget med diktatoptagelse og 173 vedrørende forsøget med rumoptagelse.

I de tilfælde, hvor en sag, der opfylder kriterierne for at indgå i forsøget, ikke lydoptages, udfyldes et fravalgsskema. Heri anføres ligeledes sagens art og sigtelsens hovedforhold, samt hvorvidt der medvirkede forsvarer. Ydermere anføres, hvorfor forsøgsordningen blev fravalgt i den konkrete sag.

Der er i alt modtaget 167 fravalgsskemaer, hvoraf 129 angår forsøget med diktatoptagelse og de resterende 38 forsøget med rumoptagelse,

---

³ I afsnittene 2.6.1 og 3.6.1 vil der være en nærmere redegørelse for en mulig udvidelse af ordningen i forhold til type af sager.

⁴ Begrebet 'dommere' omfatter her og i det følgende alle domstolsjurister.

Det er ikke muligt præcist at vurdere, for hvor stor en del af sagerne der er modtaget stam- og fra- valgsoplysninger, men på baggrund af oplysninger fra spørgeskemaerne, jf. senere, er det dog muligt at få et vist indtryk af, i hvilket omfang det er sket. For at mindske risikoen for bortfald er der flere gange påmindet om forpligtelsen til at udfylde og fremsende skemaer.

1.3.2. Spørgeskemaundersøgelse

Der er udarbejdet syv forskellige spørgeskemaer – tre vedrørende diktatoptagelse og fire vedrørende rumoptagelse. For begge forsøg er der separate spørgeskemaer til henholdsvis dommere, kontorpersonale og anklagere/forsvarere. For forsøget med rumoptagelse, men ikke med diktat, er der desuden udarbejdet et spørgeskema til lægdommere. Det er vurderet, at lægdommere næppe vil kunne observere forskelle mellem en almindelig retssag og en retssag med diktatoptagelse.

Spørgeskemaerne er udsendt til de dommere, anklagere, forsvarere og lægdommere samt det kontorpersonale, der efter det oplyste har deltaget i forsøgsordningen. Det er de i forsøget deltagende byretter, der har oplyst om, hvilke dommere, anklagere og forsvarere der har medvirket, ligesom det er disse byretter, der har formidlet kontakten til kontorpersonale og lægdommere.

Af tabel 1.1 fremgår, hvor mange skemaer der er udsendt, og hvor mange der er returneret i udfyldt stand.

Tabel 1.1. Antal udsendte og besvarede spørgeskemaer. Svarprocent i parentes.

	Rumoptagelse		Diktatoptagelse	
	Udsendte skemaer	Besvarede skemaer	Udsendte skemaer	Besvarede skemaer
Dommere	23	19 (83 %)	65	43 (66 %)
Anklagere	46	25 (54 %)	77	24 (31 %)
Forsvarere	44	29 (66 %)	93	20 (22 %)
Lægdommere	-	132		
Kontorpersonale	-	11	-	26

Det er ikke muligt at beregne svarprocenten for lægdommere og kontorpersonale, da det som nævnt er de enkelte embeder, der har videreformidlet spørgeskemaet til de relevante personer, og da der ikke foreligger oplysninger om, hvor mange spørgeskemaer der er uddelt til henholdsvis lægdommere og kontorpersonale.

I øvrigt ses af tabellen, at svarprocenten for dommere er ganske høj ved begge forsøg, men at den er meget lav for de anklagere og forsvarere, der har deltaget i forsøget med diktatoptagelse. Det skyldes givetvis, at mange forsvarere og anklagere – som tidligere nævnt – ofte ikke har været klar over, at de har deltaget i en retssag under en forsøgsordning, idet de også tidligere har været vant til diktatoptagelse under retsmøderne. Der har således været flere forsvarere og anklagere, der har kontaktet Justitsministeriets Forskningskontor, fordi de har ment, det var en fejl, at de har modtaget et

spørgeskema. Flere har også fremsendt et skema, hvorpå det blot er angivet, at de ikke vidste, at de deltog i et forsøg.⁵

For så vidt angår svarprocenten for de anklagere og forsvarere, der har deltaget i forsøget med rumoptagelsen, er der denne ganske pæn. Det bør dog understreges, at der under alle omstændigheder sagtens kan være tale om, at de, der har valgt at besvare spørgeskemaerne, ikke udgør et repræsentativt udsnit af anklagere og forsvarere med hensyn til vurderingen af forsøgsordningen, idet det kan tænkes, at især de, der enten er særligt begejstrede eller særligt skeptiske har valgt at besvare skemaet. Hvorvidt det forholder sig på denne måde, giver undersøgelsesmateriale ikke mulighed for at vurdere. Blot skal påpeges, at spørgeskemaerne er udsendt to gange til samtlige anklagere og forsvarere med henblik på at øge svarprocenten.

1.3.3. Interviewundersøgelse

For at få et godt grundlag for en nuanceret evaluering af forsøget med lydoptagelse af forklaringer er de kvantitative data fra stam-, fravalgs- og spørgeskemaer suppleret med kvalitative interview. Især i en undersøgelse som denne, hvis kvantitative grundlag er relativ beskeden, jf. tabel 1.1, kan det være nødvendigt at indhente oplysninger med andre metoder. Fordelen ved at anvende kvalitative interview er desuden, at de interviewede har langt større mulighed for at udtrykke deres opfattelse gennem interviewet end ved at udfylde et spørgeskema med på forhånd fastlagte svarmuligheder. Interviewet giver også mulighed for at drøfte emner, der ikke indgår i spørgeskemaet.

Til brug for evalueringen er der ved hvert af de syv forsøgsembeder foretaget gruppeinterview med alle de dommere, der har deltaget i forsøget, og som har haft mulighed for at være med til interviewet. I nogle af disse interview har også repræsentanter for kontorpersonalet og embedets tekniske personale deltaget. Ved siden af interviewene med dommere er der foretaget to individuelle interview med to kontorfunktionærer, fem interview med forsvarsadvokater og fem med anklagere.

Undersøgelsens kvalitative datagrundlag inkluderer de bemærkninger, som aktørerne har anført på spørgeskemaet ved åbne spørgsmål samt mere generelle, skriftlige bemærkninger til forsøget. Det kvalitative datagrundlag vil i det følgende dels indgå som et supplement til de statistiske analyser, og dels ligge til grund for diskussioner af de forhold, spørgeskemaundersøgelsen ikke omfatter.

---

⁵ Ved angivelsen af udsendte skemaer og ved beregning af svarprocenten er disse personer fratrukket. Det er dog antagelig kun en mindre del af dem, der ikke mener, at de har deltaget i et forsøg, der har givet tilbagemelding herom.

2. DIKTATOPTAGELSE

2.1. Oplysninger om forsøgs- og fravalgssager

2.1.1. Antal sager

I spørgeskemaet er såvel dommere, kontorphonale, anklagere og forsvarere blevet bedt om at oplyse, hvor mange sager inden for forsøgsordningen de sådan cirka har deltaget i. Fire af de 43 dommere, har ikke angivet et bestemt antal, mens de øvrige har oplyst om et antal fra én til 75 sager. I gennemsnit drejer det sig om 14 sager, og godt halvdelen af dommerne har deltaget i op til 10 sager.

Af de 26 besvarede spørgeskemaer fra kontorphonalet er der i de 22 angivet det antal forsøgssager, som de pågældende har medvirket i, mens spørgsmålet i de resterende spørgeskemaer er ubesvaret. I halvdelen af tilfældene har kontorphonalet medvirket i maksimalt 10 sager, og gennemsnittet er på 17 sager. Det oplyste antal varierer fra én til 50 sager.

Af de 24 anklagere oplyser de 20, at de har deltaget i fra én til 45 sager, i gennemsnit 17 retssager med diktatoptagelse. Variationen blandt de 17 af de 20 forsvarere, der har opgivet antallet af sager, er fra to til 50 med et gennemsnit på 12 sager. Også i begge disse grupper har godt halvdelen deltaget i op til 10 sager.

Eftersom variationen i antallet af sager er stor, og da der alene er udfyldt ét spørgeskema pr. person, er der valgt at vægte besvarelsene ved de spørgsmål, hvor det er relevant. Det betyder, at besvarelser fra dommere, kontorphonale, anklagere og forsvarere, der har medvirket i mange sager, vægter mere end besvarelser fra dem, der har medvirket i få.⁶ Der kan være en risiko ved vægtning, idet en enkelt person med mange sager, som samtidig har en – positivt eller negativt – stærkt afvigende holdning til forsøgsordningen, kan komme til at påvirke resultaterne en del. Dette er dog hele tiden kontrolleret ved at sammenligne de vægtede resultater med de uvægtede, og i det omfang der er markante forskelle, er dette oplyst.

Vægtningen indebærer, at antallet af vægtede besvarelser er på 533 for dommernes vedkommende, på 330 for kontorphonalet, på 277 for anklagerne og på 210 for forsvarerne. Når der i tabellerne i det følgende er angivet et 'Antal sager' for de forskellige grupper, skal dette antal forholdes til de

---

⁶ Vægten er konstrueret ved at lade besvarelsene multiplicere med antal sager, der er oplyst om, idet dog antal på 30 og derover er ansat til 30. Det skyldes dels, at der især kan være usikkerhed ved oplysningen om antallet af sager, når dette har været meget stort, og dels et ønske om at undgå, at enkelte personer med et meget højt sagsantal vil kunne påvirke resultaterne alt for meget. De personer, der ikke har oplyst om et konkret antal sager, er i alle tilfælde ansat til at have et antal, der svarer til medianværdien, dvs. 10.

ovenstående og indikerer dermed, hvor mange af det maksimalt mulige sager besvarelserne angår. Betegnelsen 'Antal besvarelser' anvendes i tabeller med uvægtede opgørelser, idet der hermed angives, hvor mange personer der har besvaret det konkrete spørgsmål.

I forhold til det modtagne antal stamskemaer – 356 – kan de ovenstående beregninger tyde på, at der langt fra i alle tilfælde er udfyldt et stamskema, idet dommerne som nævnt oplyser om mindst 500 forsøgssager med diktat. Hertil kommer, at ikke alle dommere har besvaret spørgeskemaet. Hvorvidt dette har en betydning for undersøgelsens resultater, vides ikke med sikkerhed, men umiddelbart er der dog intet, der tyder på, at der er tale om et systematisk bortfald.

2.1.2. Karakteristika ved diktatsagerne og ved sager, hvor der er sket fravalg

Af de 356 stamskemaer vedrørende diktatoptagelse stammer de 39 fra embeder, der indgår i forsøgsordningen med rumoptagelse, idet de angår sager, hvor det ikke har været muligt eller ønskeligt at gennemføre hovedforhandlingen med rumoptagelse. Typisk har rumoptagelse været umuliggjort på grund af, at retssalene med rumoptagelsesudstyr har været optaget, eller fordi, der har været problemer med udstyret. Kun i ganske få af de sager, hvor rumoptagelse er fravalgt, skyldes det sagens karakter.

Med henblik på både at få en karakteristik af sagerne og vurdere, om der sker et systematisk fravalg af sager til diktatoptagelse, er der i stam- og fravalgsskema stillet enslydende spørgsmål vedrørende dels varigheden af hovedforhandlingen, sagens art, arten af den kriminalitet, hovedsigtelsen angår, samt om en forsvarer har medvirket eller ej.

Med hensyn til varigheden af hovedforhandlingen er denne i gennemsnit på lige godt 3 timer i diktatsagerne mod godt 4½ timer i fravalgssagerne. Denne forskel beror i høj grad på, at enkelte, meget langvarige sager er fravalgt, jf. det senere. Mens 12 pct. af fravalgssagerne varer mere end én dag, er det således kun 3 pct. af diktatsagerne.

Angående sagens karakter viser stamskemaerne, at godt tre fjerdedele af sagerne med diktatoptagelse er domsmandssager, mens 24 pct. er sager uden medvirken af lægdommere. Samme fordeling ses for fravalgssagerne.

Også med hensyn til arten af den kriminalitet, sagen vedrører, er der tale om en ganske stor ensartethed mellem diktatsagerne og fravalgssagerne. I begge grupper er det ca. 70 pct. at sagerne, som angår straffelovsovertrædelser, hvoraf formueforbrydelserne udgør omkring 40 pct., mens voldsforbrydelserne (§§ 244-246) udgør 25 pct. Videre er langt størstedelen af særlovsovertrædelserne i begge grupper færdselslovsovertrædelser. Dog skal nævnes, at et par af fravalgssagerne angår særlig grov kriminalitet – én sag vedrørende § 237 og én vedrørende § 246. Sager af den art findes ikke

blandt forsøgssagerne. Til gengæld er der ikke specielt mange af fravalgssagerne, der angår straffelovens narkotikabestemmelser, hvilket nok kunne forventes, da det ofte drejer sig om langvarige og komplicerede sager.⁷

Spørgsmålet om, hvorvidt en forsvarer har medvirket eller ej, differentierer heller ikke meget mellem diktatsagerne og fravalgssagerne. I 85 pct. af diktatsagerne har der medvirket en forsvarer mod 80 pct. af fravalgssagerne.

Af stamskemaerne fremgår i øvrigt, hvor mange tiltalte og vidner der har deltaget i sagen, og om lydoptagelsen gælder alle afhørte. Langt de fleste sager – 88 pct. – angår én tiltalt, og det højeste antal er en enkelt sag med seks tiltalte. Med undtagelse af ti sager er der sket lydoptagelse i forbindelse med afhøring af samtlige tiltalte.

Vedrørende vidner omfatter to tredjedele af sagerne 1-3 vidner, mens der i omkring hver syvende sag ikke har været afhørt vidner. I to sager er der så mange som 20 vidner. Også i stort set alle sager med vidner er samtlige vidners forklaringer blevet lydoptaget, idet der kun i 11 tilfælde enten ikke er sket lydoptagelse af nogen af vidnernes forklaringer eller kun af nogle af vidnernes forklaringer. I de to sager med hver 20 vidner er der sket lydoptagelse af samtlige vidners forklaringer.

Som nævnt er der modtaget 129 fravalgsskemaer vedrørende forsøget med diktat. Såfremt fravalgsskemaer er fremsendt med samme hyppighed som stamskemaerne, betyder det, at godt en fjerdedel (27 pct.) af samtlige sager, som falder inden for forsøgsområdet, er fravalgt. Hvorfor dette er sket, fremgår af fravalgsskemaet. Det viser sig, at det i knap en fjerdedel af fravalgssagerne beror på, at sagen forventes anket, mens det i knap en tredjedel af tilfældene skyldes sagens beskedne omfang. Af andre årsager kan nævnes sagens betydelige omfang (14 pct.), problemer med udstyret eller teknikken (10 pct.), forventet eller faktisk udsættelse af sagen (7 pct.) samt forskellige forhold ved sagen. Kun i ét tilfælde beror det på parternes ønske.

To tredjedele af de sager, hvor ordningen er fravalgt på grund af sagens beskedne omfang, stammer fra samme embede. Ved interview med dommerne ved dette embede begrunder en dommer dette således:

”Hvis vi har en sag med to linjers forklaring, er det lettere at skrive de to linjer end at skrive, hvorfor man *lader være* med at skrive de to linjer.”

---

⁷ Mens der er 11 sager vedrørende § 191 blandt forsøgssagerne, er der tre blandt fravalgssagerne.

Andre embeder har tilsyneladende ikke samme grad frasorteret sager på grund af deres ringe omfang, idet de oplyser, at de også ved mindre sager oplever en tidsbesparelse ved ikke at skrive forklaringerne ind i retsbogen.

2.2. Tekniske og praktiske forhold

2.2.1. Efterfølgende udskrift fra lydfil

Selv om der, som anført ovenfor, typisk sker fravalg af diktatoptagelse i sager, der forventes anket, eller i andre tilfælde, hvor der er en vis sandsynlighed for, at der senere skal foretages en udskrift, så hænder det alligevel, at der senere bliver behov for, at forklaringerne indføres i retsbogen.

Det er sket i 32 – eller 9 pct. – af de sager, der er oplyst om i stamskemaerne. I 24 af sagerne beror det på, at sagen er anket, mens det i syv sager skyldes, at anklageren anmoder herom. I det sidste tilfælde skyldes det anmodning om aktindsigt fra person med retlig interesse, jf. retsplejelovens § 41d.

I alle tilfælde er det ikke kun nogle, men alle forklaringerne, som indføres i retsbogen. Der er i intet tilfælde oplyst om, at retten fik hjælp til renskrift fra andet embede, ligesom der ikke i nogen tilfælde er angivet, at der er sket udlevering af lydfil til enten anklager eller forsvarer eller sket afspilning af lydoptagelse for tiltalte i retten.

I et enkelt tilfælde er det afgivet supplerende redegørelse efter retsplejelovens § 33a, stk. 5.

2.2.2. Kontorpersonalets rolle

I stamskemaerne indgår oplysninger om, hvorvidt der har deltaget en sekretær under retsmødet, og om muligheden for lydoptagelse har influeret på, hvorvidt det er tilfældet. Kun i to tilfælde angives, at en sekretær har medvirket under hele hovedforhandlingen, mens en sekretær i ni tilfælde har medvirket under dele af hovedforhandlingen. I de øvrige sager har der ikke medvirket en sekretær. Lydoptagelsen har i 19 pct. af sagerne haft betydning for, at der ikke i den konkrete sag har medvirket en sekretær, eller at sekretæren har medvirket i mindre omfang end sædvanligt, mens der i de øvrige sager angives, at en sekretær generelt ikke medvirker ved hovedforhandlinger som følge af manglende ressourcer.

Sekretæren har dog typisk medvirket ved overføring af lydfilen til det Indicosystem, der anvendes under forsøgsordningen. Det er således i 79 pct. af tilfældene sekretæren, der har varetaget denne opgave, mens det i 17 pct. er dommeren. I de resterende få tilfælde er det retsbetjenten eller andet personale ved retten.

Kontorpersonalet er i spørgeskemaet blevet bedt om at oplyse, hvor vigtigt henholdsvis fastsættelse af regler og rutiner for arkivering af optagelserne og sagsbehandlingssystemets mulighed for enkelt at finde gamle optagelser er, jf. tabel 2.1.

Tabel 2.1. Kontorpersonalets vurdering af vigtigheden af sikring af forskellige forhold vedrørende den nye teknik. Uvægtet.

	Domstolsstyrelsen bør fastsætte regler og rutiner for arkivering af optagelserne	Sagsbehandlingssystemet bør gøre det mere enkelt at finde gamle optagelser
Ikke særlig vigtig	4 %	8 %
Noget vigtig	11 %	24 %
Meget vigtig	85 %	68 %
I alt	100 %	100 %
Antal besvarelser	26	25

Langt størstedelen af kontorpersonalet finder, at det er meget vigtigt både at få fastsat regler og rutiner for arkivering af lydoptagelserne og at få gjort sagsbehandlingssystemet bedre egnet til genfindning af gamle optagelser. Denne vurdering er fremtrædende både blandt dem, der har deltaget i mange sager under forsøgsordningen, og dem, der har deltaget i få.

Når det drejer sig om renskrivning af lydoptagelsen, er den overordnede opfattelse blandt de interviewede, at ordningen ikke medfører en ændring af den hidtidige praksis, idet kontorpersonalet også før forsøget har skullet renskrive dommerens diktat. Enkelte sekretærer udtrykker dog irritation over, at Indicoprogrammet ikke muliggør tilstrækkelig høj lydstyrke under afspilningen, ligesom enkelte andre elementer ved det tekniske udstyr kritiseres. En kontorfunktionær udtaler:

”Jeg synes, at når jeg skriver efter en lydfil i forhold til at skrive efter et bånd, så kan jeg ikke skrive så hurtigt, som jeg kunne før, og det er teknikken, som forhindrer mig i det. Det skyldes pedalens funktioner og den måde, man kan sænke hastigheden på; det kan man kun gøre trinvist, og man skal gøre det hver gang. Man bruger for meget tid på teknikken. Jeg tror kun, at jeg skriver halvt så hurtigt som før.”

Ved de embeder, hvor dommerne inden forsøget almindeligvis *ikke* har dikteret til en diktafon, har forsøget imidlertid betydet en noget ændret arbejdsgang for kontorpersonalet, idet sekretærene ikke deltager i retsmøderne, som de plejer. Som nævnt ovenfor, er det sket i ca. hver femte sag. Dette opleves af flere sekretærer som en forringelse af deres arbejdsvilkår og som et kompetencetab, og de synes, det indebærer, at deres arbejde bliver mere rutinepræget. Alligevel udtrykker langt størstedelen af de adspurgte, at fordelene i form af frigivelse af tid til andet kontorarbejde er så åbenlys, at det overskygger det negative aspekt i form af ændrede arbejdsfunktioner. En kontorfunktionær skriver i spørgeskemaet:

”Selv om det tidligere var spændene at deltage som protokolfører i de sager, hvor der nu sker lydoptagelse, er det klart en fordel at anvende denne teknik, således at tiden kan bruges på andre ting.”

2.2.3. Vurdering af de tekniske forhold

Dommerne er anmodet om at oplyse om, hvorvidt de rent tekniske forhold omkring lydoptagelsen fungerer, og om optagelserne er lette at anvende efterfølgende, jf. tabel 2.2. Dommerne finder, at optagelsesudstyret stort set altid er let at anvende, og at der kun undtagelsesvis har været problemer med driftsikkerheden. I det omfang, dommerne har haft behov for at genfinde optagelsen, synes det ikke at have voldt problemer, ligesom det ikke har været vanskeligt at genfinde den rigtige forklaring eller enkeltstående udsagn. Det er dog, vurderet ud fra antal sager, langt fra alle dommere, der har erfaringer hermed.

Tabel 2.2. Dommernes vurdering af de forskellige tekniske forhold vedrørende lydoptagelsesudstyret.

	Optagelsesudstyret er let at bruge	Optagelsesudstyret er driftsikkert	Let at genfinde rigtig optagelse	Let at genfinde rigtig forklaring	Let at genfinde udsagn
I ingen sager	0,2 %	0,2 %	-	-	-
I få sager	1 %	2 %	-	-	4 %
I nogle sager	14 %	5 %	-	-	5 %
I de fleste sager	31 %	23 %	14 %	24 %	29 %
I alle sager	55 %	69 %	89 %	76 %	62 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	508	507	245	216	212

Det kan antages, at de dommere, der har deltaget i mange sager med diktatoptagelse, vil opleve færre problemer med teknikken end dem, der indtil videre kun har deltaget i få sager, da anvendelse af lydoptagelsesudstyret antagelig også er et spørgsmål om tilvænning og oplæring. En analyse vedrørende dette spørgsmål tyder da også på, at de dommere, der har haft mere end 10 sager under forsøgsordningen, sjældnere end de øvrige dommere oplever problemer med at anvende udstyret eller med driftsikkerheden, ligesom de sjældnere har svært ved at genfinde udsagn.

Dommerne udtrykker også i interviewene en generel tilfredshed med det tekniske udstyr, som kun sjældent har voldt dem problemer. Der er en gennemgående opfattelse, at det i høj grad handler om brug og vane. Som en dommer udtaler:

”Den fungerer enkelt. Den der tykke, tykke manual var ikke nødvendig. Det, som er afgørende for, om den fungerer, er, at man bruger den ofte.”

Ligeledes har flere dommere udtalt, at de synes lyd kvaliteten er bedre end ved en analog diktafon. Dog har en enkelt dommer påpeget en central mangel ved de digitale diktafoner, idet de er udformet til højrehåandede, hvilket for denne venstrehåandede dommer har skabt vanskeligheder.

Der har under forsøgsperioden været anvendt tre forskellige typer af diktafoner, som Domstolsstyrelsen har været ansvarlige for at levere til embederne. Blandt de interviewede dommere er der delte meninger om, hvilken type der foretrækkes, og alle tre modeller er derfor i anvendelse.

Generelt er der også blandt kontorpersonalet tilfredshed med udstyret, jf. tabel 2.3. Det er relativt sjældent, at der har været problemer med at bruge udstyret, ligesom problemer med driftsikkerheden også sjældent forekommer. Tilsvarende gælder for færdiggørelse og lagring af optagelserne. Vedrørende spørgsmålet om at genfinde den rigtige optagelse synes dette at volde problemer i lidt flere sager, og i endnu flere sager har det skabt vanskeligheder at skulle genfinde den rigtige forklaring eller et enkeltstående udsagn. Der er dog stadigvæk tale om, at det er i de færreste af de tilfælde, hvor kontorpersonalet har skullet anvende disse funktioner, det været forbundet med problemer.

Tabel 2.3. Kontorpersonalets vurdering af de forskellige tekniske forhold vedrørende lydoptagelsesudstyret.

	Optagelses- udstyret er let at bruge	Optagelses- udstyret er Driftsikkert	Let at fær- diggøre og lagre opta- gelser	Let at gen- finde rigtig optagelse	Let at gen- finde rigtig forklaring	Let at gen- finde ud- sagn
I ingen sager	6 %	5 %	10 %	0,3 %	8 %	9 %
I få sager	2 %	2 %	2 %	6 %	14 %	15 %
I nogle sager	6 %	6 %	1 %	11 %	30 %	32 %
I de fleste sager	44 %	42 %	35 %	38 %	16 %	17 %
I alle sager	42 %	45 %	51 %	45 %	32 %	26 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	269	274	257	339	312	287

Sammenholdt med dommernes vurdering er det tydeligt, at kontorpersonalet anser diktatoptagelserne og de funktioner, der er forbundet dermed, som knap så problemfrie, men overordnet synes kontorpersonalet dog at mene, at udstyret fungerer og er til at arbejde med. Enkelte har i spørgeskemaet eller i interview udtalt, at lyd kvaliteten på lydfilen afhænger meget af, hvem og hvordan der dikteres, da optagelsen er meget påvirkelig af, at der dikteres direkte til diktafonens mikrofon, og at dommeren eksempelvis ikke samtidig flytter rundt på papirer eller lignende.

2.2.4. Brug af bogmærker og indeksering

I forbindelse med lydoptagelse er der mulighed at anvende såkaldte bogmærker til at indeksere filen. Bogmærker sættes enten før eller undervejs i en forklaring, således at man ved en efterfølgende aflytning af lydfilen kan gå direkte til den forklaring, man ønsker at høre, frem for at spole frem og tilbage i filen. Bogmærkerne kan navngives, eksempelvis med afhørtes navn eller med vidnum-

mer, hvilket yderligere vil lette genfindning af en given forklaring. Det er også muligt efterfølgende at sætte og navngive bogmærker, hvis dette ikke er gjort under retsmødet.

Af stamskemaerne fremgår, at det er forholdsvis sjældent, at der anvendt bogmærker til at indeksere lydoptagelsen. Kun i 21 af de 356 sager er det sket, og i 20 af sagerne er det dommeren, der har sat bogmærket, mens det i den sidste er sekretæren. I 13 af disse 21 sager er der ydermere sket navngivning af bogmærket, og også dette har primært dommeren stået for.

Flere dommere har begrundet den sjældne brug af bogmærker med, at eftersom de gennem flere år har været vant til at anvende en diktafon, har de ikke sat sig ind i de nye tekniske funktioner. De begrunder det endvidere med, at de sjældent føler, at de har overskud eller mod til at sætte sig ind i den nye teknik, og slet ikke når det ikke er afgørende for den generelle funktionsdygtighed.

2.2.5. Andre praktiske forhold

Som nævnt, er det hyppigst en sekretær, som overfører lydfilen til serveren. Efter endt retsmøde vil dommeren således typisk aflevere diktafonen sammen med sagens øvrige akter til en sekretær, der derpå ”tømmer” diktafonen. Da de fleste dommere råder over ’deres egen’ diktafon, men ikke har én i reserve, betyder det, at dommeren er nød til at vente på, at sekretæren får overført filen, før pågældende igen kan diktere digitalt. Dette har flere steder ført til irritation hos begge parter, da det på en side kan afholde dommerne fra at anvende den nye teknik, og på den anden side føre til, at kontorpersonalet føler et ekstra pres for hurtigt at få overført filen.

Når filen først er overført til serveren, indebærer det imidlertid den fordel, at alle medarbejdere har tilgang til den, således at det reelt er muligt for flere at renskrive en lydfil samtidigt. Dette påpeges af kontorpersonalet som en fordel, ikke mindst når der i filen er sat bogmærker ved forklaringerne

2.3. Diktering og brug af optagelserne

2.3.1. Tid til diktering

I det – ganske begrænsede – omfang, hvor retsformanden ikke tidligere har dikteret forklaringerne under retsmødet, vil forsøget reelt indebære, at retsmøderne varer længere. Den tid, der går med at diktere, har derfor betydning for vurderingen af forsøget med diktatoptagelse, men den har også betydning for vurderingen af forsøget med rumoptagelse, idet dommeren her – ofte i modsætning til tidligere – ikke længere skal anvende tid til at diktere et referat af forklaringer.

Af stamskemaerne fremgår, hvor lang lydoptagelsen er. Ifølge det angivne er den samlede lydoptagelse i gennemsnit 17 minutter lang, idet godt halvdelen varer maksimalt 10 minutter og kun 3 pct. mere end en time. Vurderet i forhold til den samlede tid for hovedforhandlingen udgør lydoptagel-

sen kun ca. 10 pct. af tiden. Dette afspejler dog ikke den reelle tid, der anvendes til at diktere referat af forklaringerne, men alene den *effektive tid* med lydoptagelse. Denne inkluderer ikke de pauser, der naturligt vil være under referatet af forklaringer, hvor dommeren har slukket for mikrofonen for at forberede den følgende tekst, ligesom tid til drøftelse af eventuelle kommentarer til dommerens diktat ikke indgår. Desuden er hovedforhandlingens samlede længde typisk angivet i hele eller halve dage, som ved denne beregning er sat til henholdsvis 5½ og 3 time. I realiteten kan hovedforhandlingen have været kortere end den berammede tid. Der henvises i øvrigt til afsnittet om rumoptagelse, hvoraf det fremgår, hvilken betydning for berammelsestiden rumoptagelse har.

I spørgeskemaet er de forskellige parter også spurgt om deres opfattelse af varigheden af dommerens diktat.

Tabel 2.4. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvor lang tid retsformanden anvender på at diktere i forhold til afhøringerens samlede tid. Uvægtet.⁸

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Op til 10 %	32 %	29 %	6 %
11-25 %	59 %	41 %	89 %
26-50 %	9 %	29 %	6 %
Over 50 pct.	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	34	17	18

Som det ses af tabel 2.4, mener få af dommerne, at de almindeligvis anvender mere end højst en fjerdedel af den samlede tid til afhøringerne på at diktere, og næsten halvdelen af dommerne mener, at de højst bruger en tiendedel af tiden herpå. Anklagerne og forsvarernes vurderinger ligger nogenlunde på linje med dommernes, men færre mener, at der kun anvendes op til en tiendedel af tiden herpå, og især mange af anklagerne mener, at der bruges mere end en fjerdedel af tiden. Den hyppigste situation er dog ifølge alle tre grupper, at der bruges mere end en tiendedel og op til en fjerdedel af tiden på diktering.

At der ikke anvendes særlig megen tid under hovedforhandlingerne til at diktere referat af forklaringer, er en opfattelse, der synes særligt udbredt blandt de dommere, der alene har haft mulighed for diktatoptagelse. Dommere, der også har mulighed for rumoptagelse, har i kraft af forsøget fået et lidt andet syn på spørgsmålet. Som en dommer udtrykker det:

”Før troede jeg ikke, det tog tid at diktere. Men nu, hvor jeg har prøvet rumoptagelse, ser jeg pludselig, hvor meget tid der gik med diktat.”

⁸ I denne og de følgende tabeller er svarene uvægtede, da spørgsmålene til dels besvares på baggrund af generelle erfaringer med diktat.

Hvorvidt dette indebærer, at diktering reelt ofte tager længere tid, end den, de dommere, der alene har erfaringer med diktat, mener, det gør, er vanskeligt at sige med sikkerhed, men den tidsbesparelse, rumoptagelse medfører, jf. det senere, kunne tyde lidt i den retning.

2.3.2. Bemærkninger til dommerens referat

Et af de forhold, der især kan have betydning ved referat af forklaringerne, er, at parterne – anklagerne, forsvarerne, den tiltalte og øvrige afhørte – får mulighed for at kommentere dommerens referat og dermed få ændret referatet. Dette er belyst i spørgeskemaet, idet der spurgte om, i hvilket omfang de forskellige parter har bemærkninger, som medfører rettelser eller tilføjelser, til retsformandens diktat af forklaringer.

Med hensyn til bemærkninger fra anklagerne er den typiske vurdering blandt både dommerne, anklagerne og forsvarerne, at anklagerne i nogle få sager har bemærkninger, jf. tabel 2.5. Ingen mener, at det forekommer i alle sager, mens nogle dommere og forsvarere har den opfattelse, at det slet ikke forekommer, at anklagerne har bemærkninger til diktatet.

Tabel 2.5. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktatet giver anledning til bemærkninger fra anklageren. Uvægtet.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	18 %	-	13 %
I få sager	73 %	76 %	67 %
I nogle sager	9 %	18 %	13 %
I de fleste sager	-	6 %	7 %
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	45	17	15

Svarfordelingen er nogenlunde den samme, for så vidt angår forsvarernes bemærkninger til diktat, jf. tabel 2.6.

Tabel 2.6. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktatet giver anledning til bemærkninger fra forsvareren. Uvægtet.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	6 %	-	6 %
I få sager	77 %	68 %	59 %
I nogle sager	17 %	42 %	23 %
I de fleste sager	-	-	12 %
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	35	17	17

Med hensyn til hyppigheden af tiltaltes bemærkninger til dommerens diktat, jf. tabel 2.7, er der – i sammenligning med det tidligere – nogle flere blandt både anklagerne og forsvarerne, der mener, at tiltalte aldrig har bemærkninger til dommerens diktat, mens dommernes vurdering af dette spørgsmål i høj grad svarer til det billede, de giver vedrørende anklagerne og forsvarerne.

Tabel 2.7. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktatet giver anledning til bemærkninger fra *den tiltalte*. Uvægtet.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	6 %	35 %	33 %
I få sager	74 %	30 %	47 %
I nogle sager	20 %	35 %	13 %
I de fleste sager	-	-	7 %
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	35	17	16

Endelig er der også spurgt om, hvorvidt de afhørte har bemærkninger til dommerens diktat. Langt de fleste af såvel dommerne, anklagerne og forsvarerne mener, at det kan forekomme, men at det alene er i et fåtal af sagerne, jf. tabel 2.8.

Tabel 2.8. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktatet giver anledning til bemærkninger fra *den afhørte*. Uvægtet.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	-	6 %	13 %
I få sager	80 %	59 %	75 %
I nogle sager	20 %	34 %	13 %
I de fleste sager	-	-	-
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	35	17	16

Overordnet giver spørgeskemaundersøgelsen således indtryk af, at dommerens diktat kan give anledning til bemærkninger, som fører til rettelser eller tilføjelser, men at dette snarere er undtagelsen end reglen.

Interviewene med anklagerne og forsvarerne tegner et lidt andet billede end spørgeskemaundersøgelsen. Især de interviewede forsvarsadvokater er af den opfattelse, at de ofte har kommentarer og rettelser til dommerens diktat, og at de teoretisk set synes, at disse korrektioner er af stor betydning. Når der spørges til deres konkrete erfaringer, er der dog nogle af forsvarerne, som nedtoner betydningen af deres egne bemærkninger. En advokat udtaler:

”Det sker i stor udstrækning, at der bliver korrigeret, dog tror jeg ofte ikke, at ændringen har haft betydning for afgørelsen af skyldsspørgsmålet og sågar heller ikke for afgørelse af sanktion.”

Også dommerne oplever, at de rettelser, som kommer fra anklagerne og – i særdeleshed – fra forsvarerne, ofte ikke har betydning for hverken vurderingen af skyldsspørgsmålet eller sanktion, og at de oftest er af bagatelmæssig karakter. En dommer siger:

”De, der kommer med kommentarer, er ofte advokater, som gerne vil have drejet deres klients forklaring hen i en bestemt retning.”

Af interviewene fremgår videre, at omfanget af kommentarer og rettelser afhænger af dommeren, og om denne i almindelighed er vant til at diktere. Forsvarerne oplever, at dette har stor indvirkning på, hvor hurtigt og præcist der dikteres.

2.3.3. Efterfølgende brug af lydoptagelsen

Det er meget sjældent, at lydoptagelsen anvendes under den efterfølgende votering. Ifølge dommerne er det sket i mindre end 3 pct. af de sager, hvor de har dikteret.

Langt hovedparten af de interviewede dommere er af den opfattelse, at hvis de er usikre på noget, vil de stadig sammenholde deres notater med domsmændenes, og det har forsøget ingen påvirkning på. En dommer udtaler:

”Det har jeg aldrig gjort [afspillet en lydfil] og kommer aldrig til. Det har vi ikke været vant til, fordi det ikke har været hensigtsmæssigt. Vi har jo vores notater at slå op i.”

Det forekommer endnu sjældnere, at retsformanden som enedommer har aflyttet diktatet i forbindelse med udarbejdelsen af domme. Det er sket i under én pct. af sagerne.

Anklagerne og forsvarerne er spurgt, om de har anvendt lydoptagelsen i forbindelse med overvejelser om anke. Det er der ingen af forsvarerne, der har gjort, mens en enkelt anklager har gjort det i fem tilfælde.

Uanset om anklagerne og forsvarerne konkret har anvendt lydoptagelsen ved afgørelse om eventuel anke, er de alle blevet bedt om at vurdere, hvorvidt lydoptagelsen giver et bedre grundlag for vurdering af anke. Det mener kun en mindre del af anklagerne og forsvarerne, at den gør. Yderligere er de blevet bedt om at vurdere, om diktat medfører færre ankesager, hvilket meget få af den minoritet, der besvarer dette spørgsmål, mener er tilfældet.⁹

---

⁹ Kun 39 pct. af de adspurgte har besvaret disse to spørgsmål.

2.4. Betydningen af diktatoptagelse

2.4.1. Tidsbesparelse

Langt de fleste embeder har som sagt også tidligere dikteret, enten til en retssekretær eller en diktafon, og forsøgsordningen vil derfor typisk ikke indebære nogen tidsbesparelse i forbindelse med afholdelse af selve retsmødet. Til gengæld vil der i de fleste tilfælde være en besparelse ved det efterfølgende arbejde, idet referatet af forklaringen som udgangspunkt ikke længere indføres i retsbogen. Det indebærer først og fremmest tidsbesparelse for kontorpersonalet, men også for dommeren, som ikke længere skal gennemlæse og eventuelt ændre i udskriftet, inden det føres ind i retsbogen.

Det er ikke muligt at beregne den tidsbesparelse, der er ved sidstnævnte, men derimod tidsbesparelsen for kontorpersonalet, idet der, jf. pkt. 3.1.3., foreligger oplysninger om andelen af sager, hvor der er sket udskrift, samt hvor lang tid det har varet at udskrive lydoptagelsen. I de sager, hvor det er sket, har skrivearbejdet varet fra 15 min. til 18 timer med et gennemsnit på 3 timer og 20 minutter. De sager, hvor der efterfølgende er sket udskrift af lydoptagelsen, er stort set af samme længde som de sager, hvor dette ikke er sket, idet lydoptagelsen samlede længde i disse sager er på henholdsvis 15 og 17 minutter.

Ved beregningen af tidsbesparelse ved diktatoptagelse skal de fravalgssager, hvor der er sket en indførelse af forklaringerne i retsbogen, fradrages. Disse er, som tidligere nævnt, af lidt længere varighed end diktatsagerne, hvorfor tidsforbruget ved udskrift af forklaringer ved beregningerne er sat til 4 timer.

På denne baggrund er det beregnet, at udskrift af samtlige lydoptagelse ville have krævet 1680 timers sekretærarbejde, mens der reelt er anvendt 585 timer på dette arbejde. Der er altså tale om en besparelse på ca. 1100 timers kontorarbejde eller ca. 2½ time pr. retssag for alle de sager, der hører ind under forsøgsordningen. Der er tale om en minimumsangivelse, idet den tid, dommeren efterfølgende anvender på at gennemlæse og eventuelt rette udskriftet, som nævnt ikke indgår i beregningen.

2.4.2. Påvirkes retsmødet?

Diktat synes at indebære den klare fordel, at det øger pålideligheden af de udsagn, tiltalte og afhørte giver i retten. Det mener i hvert fald hovedparten af de dommere, anklagere og forsvarere, der har besvaret spørgeskemaet, jf. tabel 2.9. Kun omkring hver tiende mener ikke, at det er tilfældet.

Tabel 2.9. Dommernes, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktat øger pålideligheden af udsagn i retten. Uvægtet.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	6 %	13 %	6 %
Delvis uenig	3 %	-	6 %
Delvis enig	31 %	25 %	12 %
Meget enig	59 %	63 %	76 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	32	16	17

Diktat ser også ud til at have en positiv effekt på rettens gengivelse af forklaringer, jf. tabel 2.10. En meget stor majoritet af såvel dommere, anklagere og forsvarere mener således, at det øger kvaliteten af rettens gengivelse af forklaringer.

Tabel 2.10. Dommernes, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktat øger kvaliteten af rettens gengivelse af forklaringer. Uvægtet.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	6 %	7 %	-
Delvis uenig	6 %	13 %	5 %
Delvis enig	42 %	7 %	11 %
Meget enig	46 %	73 %	84 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	33	15	19

Hvorvidt diktat i øvrigt påvirker gengivelsen af forklaringerne, så de bliver mindre fuldstændige eller koncentrerede, er der mindre enighed om, jf. tabel 2.11. Der er dog for alle parter vedkommende en majoritet, der ikke mener, at det er tilfældet, men der er også en forholdsvis stor minoritet, der mener det modsatte.

Tabel 2.11. Dommernes, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktat medfører en mindre fuldstændig gengivelse af forklaringerne.¹⁰

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	39 %	27 %	21 %
Delvis uenig	29 %	27 %	37 %
Delvis enig	16 %	47 %	26 %
Meget enig	16 %	-	16 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	31	15	19

¹⁰ Spørgsmålet er formuleret en smule anderledes for dommernes vedkommende, idet der er spurgt om, hvorvidt diktat giver en mindre koncentreret gengivelse af forklaringen.

Hverken blandt anklagerne eller forsvarerne er der nogen, der mener, at diktatet medfører flere sager om falsk forklaring for retten, jf. tabel 2.12. Enkelte af dommerne mener dog, at det er tilfældet.

Tabel 2.12. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt diktat medfører flere sager om falsk forklaring for retten.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	75 %	63 %	67 %
Delvis uenig	13 %	38 %	33 %
Delvis enig	6 %	-	-
Meget enig	6 %	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	16	8	6

2.4.3. Fordele i forhold til ulemper

Ifølge spørgeskemaet angiver langt de fleste dommere, 86 pct., at de typisk dikterer, mens den afhørte er til stede, og godt 80 pct. af dommerne dikterer typisk også forklaringerne i andre sager end dem, der indgår i forsøgsordningen.

Tabel 2.13. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, om fordelene ved at diktere under retsmødet, mens afhørte er til stede, overstiger ulemperne herved.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Der er ingen forskel	8 %	11 %	17 %	-
Fordelene overstiger ulemperne	85 %	80 %	48 %	81 %
Ulemperne overstiger fordelene	7 %	8 %	35 %	19 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	530	240	240	210

Det er meget få dommerne, der ser det som en ulempe at diktere, mens afhørte er til stede, jf. tabel 2.13, og en nærmere analyse viser, at det næsten udelukkende drejer sig om dommere, som ikke i øvrigt dikterer under retsmødet. Omvendt er de, som ikke ser hverken fordele eller ulemper ved at diktere, i overvejende grad dommere, som i forvejen dikterer. Den store majoritet af dommere angiver dog, at fordelene overstiger ulemperne.

Svarfordelingen for kontorpersonalet ligner i meget høj grad det, der ses for dommerne. Også blandt kontorpersonalet er der således en stor majoritet, som synes, at fordelene overstiger ulemperne.

Tilsvarende gør sig stort set gældende for forsvarerne, mens der derimod blandt anklagerne er en noget mindre andel, som mener, at fordelene overstiger ulemperne. Det drejer sig således om knap halvdelen, mens godt en tredjedel finder, at det er ulemperne, der dominerer. Det skal nævnes, at nogle af de anklagere, som synes, at ulemperne overstiger fordelene, møder ved domstole, hvor der arbejdes med rumoptagelse, og det er muligt, at dette kan have influeret på svarene. På baggrund af

svarene vedrørende diktatets påvirkning af retsmødet m.v., jf. ovenstående afsnit, er det således ikke muligt klart at identificere, hvilke elementer der indebærer, at nogle anklagere mener, at der er flere ulemper end fordele ved diktat. I øvrigt bør svarene her relateres til den kritik, rumoptagelse mødes med fra nogle anklagere og forsvarere, og hvor det kritiske punkt netop er, at man savner dommerens referat af forklaringer, jf. det senere.

En dommer beskriver forholdet mellem fordele og ulemper ved at diktere under retsmødet således:

”Det har været diskuteret meget, om man skulle udelade at diktere under retsmøder. Det, at vi dikterer under retsmøderne, er jo tidskrævende, fordi først hører man forklaringerne, og så hører man en simultant redigeret version af forklaringen. Men det giver altså den enorme fordel, at så er det, der er sagt, og så behøver man ikke bagefter at sige, at det var ikke det, jeg forklarede, eller tilføje eller trække fra. Det har jo også meget stor betydning for bevisbyrden, hvis man kan lægge til grund, at det er dikteret og vedstået. Umiddelbart virker det gammeldags, gumpetungt og uhensigtsmæssigt, og det giver et afbræk, men det er altså en ganske god ting. Tingene bliver slået fast. Det hænder jo, at der opstår misforståelser, når man dikterer. Den slags er jo selvfølgelig rart at få afklaret.”

En dommer, der almindeligvis, uden for forsøgsordningen, plejer at diktere efter retsmødet, udtaler i et interview, at hun som udgangspunkt godt kan se fordelene i at diktere undervejs, men samtidig sjældent oplever problemer ved at diktere efterfølgende:

”Men den anden ordning med at diktere *efter* retsmødet har altså heller aldrig givet problemer, eksempelvis at der er dikteret noget forkert, eller at én efterfølgende kommer og siger, at det, der står i retsbogen, er forkert. Det sker stort set aldrig.”

2.5. Meninger om en mulig permanent ordning

2.5.1. Retssikkerhedsmæssige problemstillinger

Ingen af de interviewede ser nogen retssikkerhedsmæssige betænkeligheder ved ordningen med diktatoptagelse. Det hænger sammen med, at langt de fleste ikke anser, at ordningen medfører mærkbare ændringer i forhold til praksis inden forsøgsordningen. Som en dommer udtaler:

”Det, der i virkeligheden er det eneste nye, er, at vi ikke skriver forklaringerne ind i dommen. Retsmødet foregår fuldstændigt som retsmøder har foregået de senere år.”

At forklaringer som udgangspunkt ikke skrives ind i retsbogen, finder ingen af de interviewede parter bekymringsvækkende. En dommer siger således:

”I forhold til diktatdelen kan jeg simpelthen ikke se, hvad betænkelighederne skulle være.”

En anden dommer mener, at retssikkerheden muligvis styrkes af ordningen:

”Nu, hvor man i virkeligheden sidder med en nøgen retsbog og en nøgen dom, så gør man sig måske lidt mere umage for at skrive præcist og i højere grad fremhæve, hvilke konkrete punkter man lægger vægt på i forbindelse med skyldsvurderingen. På den måde kan man næsten sige, at det er en styrkelse af retssikkerheden. Det styrker informationsværdien og måske også ens egen opmærksomhed.”

2.5.2. Ønskes en permanent ordning?

Et væsentligt spørgsmål i spørgeskemaet er, om de adspurgte mener, at der bør indføres en permanent ordning med diktatoptagelse. Da spørgsmålet er vigtigt, er her valgt at vise såvel den vægtede som den uvægtede svarfordeling, jf. tabel 2.14. og 2.15.

Tabel 2.14. Dommernes, kontorpersonalet, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt der bør indføres en permanent ordning med diktatoptagelse. Vægtet.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Nej	1 %	18 %	20 %	13 %
Ved ikke	15 %	13 %	25 %	45 %
Ja	84 %	69 %	55 %	43 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	525	339	251	200

Begge tabeller viser, at der blandt dommerne er meget få, som ikke mener, at der bør indføres en permanent ordning. Også blandt kontorpersonalet er der tale om en klar overvægt – om end ikke af helt samme størrelsesorden som for dommerne.

Tabel 2.15. Dommernes, kontorpersonalet, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt der bør indføres en permanent ordning med diktatoptagelse. Uvægtet.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Nej	5 %	23 %	18 %	16 %
Ved ikke	17 %	15 %	36 %	47 %
Ja	78 %	62 %	45 %	37 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	41	26	22	19

Blandt såvel anklagerne som forsvarerne er der end del, der er usikre over for dette spørgsmål (andel ”ved ikke”). Blandt dem, der har en mening herom, er der dog en klar overvægt, som synes, at der bør indføres en permanent ordning.

De, der ønsker en permanent ordning indført, er yderligere spurgt om, hvordan en sådan ordning bør se ud – om det bør være en ordning, der som udgangspunkt fungerer i alle straffesager, eller om der

snarere skal være tale om en mulighed, der kan anvendes eller fravælges efter en konkret vurdering, jf. tabel 2.16.

Tabel 2.16. Dommernes, kontorpersonalet, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvilken form for permanent ordning, der bør indføres. (Inkluderer alene svar fra dem, der ønsker en permanent ordning).

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Ordnningen bør indføres (formen ikke angivet)	11 %	9 %	-	-
Ordnningen bør indføres i alle byretter i alle straffesager kun med mulighed for at fravige, hvis der foreligger særlige omstændigheder	43 %	34 %	69 %	15 %
Ordnningen bør indføres både i alle byretter og landsretterne i alle straffesager kun med mulighed for at fravige, hvis der foreligger særlige omstændigheder	-	-	22 %	71 %
Ordnningen bør være en mulighed i alle straffesager, men bør i den enkelte sag kun ske efter rettens konkrete vurdering	46 %	57 %	9 %	14 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	440	234	137	85

Blandt både dommerne og kontorpersonalet er der en del af dem, der mener, at ordningen bør gøres permanent, som foretrækker, at det bliver en *mulighed* frem for en mere obligatorisk ordning med begrænsede fravalgsmuligheder, jf. tabel 2.16. Blandt anklagerne og forsvarerne, som gerne ser en permanent ordning, er der dog mange flere som ønsker en form for obligatorisk ordning.¹¹

I interview udtrykker alle parter tilfredshed med den type sager, som forsøgsordningen inkluderer, jf. embedernes ovennævnte retningslinjer, og alle er enige om, at en ordning, hvor man som udgangspunkt undlader at indføre forklaringerne i retsbogen og i dommen, ikke egner sig i sager, der udsættes. Flere er samtidig af den opfattelse, at ordningen kan udvides til også at omfatte civile sager og tilståelsessager med mange forhold, hvilket svarer til den praksis vedrørende ikke-digital diktat, der gælder uden for forsøgsordningen

Det er afgørende for langt de fleste interviewede, at en permanent ordning kommer til at rumme en mulighed for at fravige diktatoptagelse. Dommeren skal derfor kunne fravælge ordningen, hvis sagen ikke anses for egnet, ligesom anklageren og forsvareren til enhver tid skal kunne bede om, at forklaringerne udskrives.

¹¹ Det bemærkes, at tabel 2.17. er baseret på forholdsvis få besvarelser, for så vidt angår anklagere og forsvarere (10 anklagere og 7 forsvarere).

2.5.3. *Overordnede betragtninger vedrørende ordningen*

Interviewene afspejler tydeligt, at opfattelsen af forsøgsordningen med diktatoptagelse i høj grad afhænger af, hvorvidt der tidligere deltog en protokolfører i retten eller ej. Der er heller ingen tvivl om, at protokolføreren er savnet af mange, både af dommere og af enkelte anklagere og forsvarere, der stadig ser en ordening med en protokolfører som den mest ideelle – også selv om man mange steder er gået bort herfra år tilbage. Dommerne savner måske ikke primært protokolføreren til at protokollere, men det handler i nok så høj grad om publikums retsopfattelse og savnet af en medarbejder til at tage sig af det praktiske. En dommer udtaler:

”En del af retsopfattelsen er den måde, det hele opleves på, og selv om vi sparer fem minutter her, så får man måske nogle flere ankesager, fordi folk føler sig totalt utrygge, når dommeren sidder og laver hundrede andre ting som at skænke vand op osv. Vi vil gerne bevare den respekt, der er omkring domstolene. Folk skal helst have tillid til, at når de kommer ind og får løst en konflikt, så har der været tid til at høre efter, der har været tid til at gengive synspunkter og der har været tid til at træffe en afgørelse. Det er den oplevelse, som jeg synes, vi hæger meget om, og som vi er meget opmærksomme på her. Derfor betyder det noget for os, at rammerne omkring processen er i orden. Diktafoner er ikke helt egnede til at skabe de rammer omkring processen.”

Pågældende dommer fortsætter:

”Ordningen er ikke i nærheden af det, som jeg synes er en nødvendig og fornuftig ramme omkring retshandlingen. Den kan bruges i nogle mindre sager, hvor det kan hjælpe os ud af nogle problemer, hvis vi har sygdom blandt protokolførerne. Jeg har glæde af at have den, men jeg synes ikke, den kan erstatte den arbejdsmetode, som vi vurderer, er den mest hensigtsmæssige. Man er bare nød til at indse, at det kan godt være, at man kan spare domstolene ihjel, men så får man altså også et produkt, der bliver derefter, og folk, som vil komme til nogle meget mærkelige oplevelser.”

Flere dommere oplyser da også i interview, at de umiddelbart var noget tilbageholdende med at give sig i kast med forsøget, men at de samtidig hurtigt så fordelene:

”Jeg syntes da, det her var oplagt at hoppe på, fordi det da tegnede som en god mulighed for at spare noget tid. Der var nogle oplagte fordele, det var tydeligt at se, men omvendt må jeg sige, at jeg er først kommet på [forsøgsordningen], efter nogle andre har anbefalet det.”

Den store fordel ved ordningen angives generelt som den tidsbesparelse, der ligger i, at forklaringer som udgangspunkt ikke skal skrives ind i retsbogen og i dommen. Besparelsen ses som kærkommen af både dommere og kontorpersonale. En kontorfunktionær udtaler under et interview:

”Et eller andet sted er det hul i hovedet at sidde og bruge tid på at skrive noget, der ikke skal bruges til noget. Så fordelten er, at vi slipper for at bruge arbejdstid på noget, der ikke skal bruges til noget. Ulempen er, at det gør vores arbejde lidt mindre spændende.”

Samme kontorfunktionær påpeger dog også et andet element, som hun oplever som en ulempe ved ordningen: Når sekretærerne ikke i samme grad deltager som protokolførere i retten, får de ikke træning i at protokollere, hvilket kan give problemer på længere sigt, idet få vil være dygtige nok til at kunne deltage i nævningsager.

Blandt de interviewede dommere ved et embede, hvor der uden for forsøgsordningen almindeligvis plejer at deltage en protokolfører, er der frygt for, at ordningen kan komme til at gå ude over dommerens arbejde:

”Jeg tror, at det er rigtigt, at der frigives nogle kontortimer, men det koster rigtig dyrt på dommersiden. Hver kontortime, som spares, koster måske en dommertime eller to, og så mange timer har vi altså ikke. Hvis ikke du har en protokolfører til at ordne udenomsting som at oprette retsbog, skrive retsbog og indføre kendelser og derfor er nød til at ordne de ting selv, så tager det noget tid, og typisk vil du ikke kunne gøre det umiddelbart efter, for der skal du i retten i en anden sag. Du får en sneboldeffekt, hvor du skubber noget arbejde foran dig, bliver dårligere forberedt, bliver mindre effektiv. Jeg synes at man betaler meget dyrt med dommertimer hver gang, man sparer en kontortime.”

3. RUMOPTAGELSE

3.1. Oplysninger om forsøgs- og fravalgssager

3.1.1. Antal sager

Også i spørgeskemaet vedrørende rumoptagelse er der spurgt om, hvor mange sager inden for forsøgsordningen de forskellige adspurgte parter har medvirket i. De 19 dommere har angivet et antal, som spænder fra én til 25 sager. I gennemsnit drejer det sig om ni sager.

Af kontorpersonalet har ni ud af de 11, der har besvaret spørgeskemaet, angivet antallet af sager under forsøgsordningen – fra én til 50 med et gennemsnit på 10.

Alle på nær én af de 25 anklagere, der har deltaget i undersøgelsen, oplyser om et bestemt antal sager, som de har deltaget i, nemlig fra én til 100 sager med et gennemsnit på 15. Af de 29 forsvarere oplyser de 26 om fra én til 25 sager under forsøgsordningen, med et gennemsnit på seks sager.

Som nævnt er lægdommerne også blevet bedt om at besvare nogle spørgsmål vedrørende rumoptagelse. Hovedparten af de i alt 132 lægdommere, der har besvaret spørgeskemaet, er lægdommere for første gang (57 pct.), mens 17 pct. også har været lægdommere i én tidligere periode, og 26 pct. af dem har været det i to eller flere tidligere perioder. Endvidere har 17 pct. af lægdommerne fungeret som lægdommere ved en landsret. Størstedelen af lægdommerne har, som forventet, alene deltaget i én sag under forsøgsordningen. Godt hver fjerde har dog deltaget i to sager og enkelte i tre eller fire sager.

Som for analysen vedrørende diktat er der også her ved nogle af analyserne foretaget en vægtning af spørgeskemabesvarelsene.¹² Vægtningen indebærer, at antallet af vægtede besvarelser bliver på 179 for dommernes vedkommende, på 73 for kontorpersonalet, på 268 for anklagerne, på 179 for forsvarerne og på 182 for lægdommerne. Antallet af sager i de følgende tabeller angiver dermed, hvor mange sager besvarelsene angår i forhold til dette maksimale antal. I tabeller, der vedrører mere generelle forhold eller holdninger, er der anvendt uvægtede tal, og her er det antal besvarelser, der oplyses om.

Som tidligere oplyst, er der modtaget 173 stamskemaer vedrørende rumoptagelse. I forhold til det beregnede antal sager på baggrund af spørgeskemaer fra dommere samt dommernes høje svarpro-

---

¹² Vægtningen er gennemført på samme måde som i det tidligere, men den maksimale vægt er her sat til 25 på grund af det gennemgående lavere antal sager. For personer, hvor der ikke har oplyst om antallet af sager, er vægten sat til det antal, der svarer til medianværdien for gruppen.

cent, kunne det tyde på, at der er modtaget stamskemaer fra en ganske stor del af sagerne. Det beregnede antal sager for anklagerne ligger noget over antallet af modtagne stamskemaer. Hvad dette beror på, er usikkert, men muligvis er der tale om en overestimering af antal sager for nogle af anklagerne.

3.1.2. Karakteristika ved sager med rumoptagelse og ved sager, hvor der er sket fravalg

Som nævnt er der i stam- og fravalgsskema stillet nogle enslydende spørgsmål med henblik på at kunne vurdere, om fravalget af sager beror på særlige karakteristika herved.

Med hensyn til hovedforhandlingens længde har denne været i gennemsnit godt 2½ time i rumoptagelsessagerne og i næsten 3½ time i fravalgssagerne. Forskellen skyldes, at mens mere end 90 pct. af rumoptagelsessagerne har været maksimalt en halv dag (3 timer), drejer det sig om næsten en fjerdedel af fravalgssagerne. Som det vil fremgå af det følgende, er sagens betydelige omfang netop årsag til, at nogle sager er fravalgt.

Af stamskemaerne fremgår, at 80 pct. af sagerne er domsmandssager, mens de resterende 20 pct. er sager uden medvirken af lægdommere. For fravalgssagerne er fordelingen henholdsvis 61 og 39 pct., altså relativt færre domsmandssager er fravalgt. Denne forskel skyldes utvivlsomt, at en større del af fravalgssagerne angår færdselslovsovertrædelser. Mens 20 pct. af rumoptagelsessagerne angår særlovgivningen, drejer det sig således om 39 pct. af fravalgssagerne, herunder er relativt mange færdselssager. Umiddelbart kunne dette antages, at sagens beskedne omfang har forårsaget fravalg i disse tilfælde, men en nærmere analyse viser dog, at færdselssagerne ganske hyppigt er fravalgt på grund af forventet anke, jf. det senere.

I øvrigt kan nævnes, at relativt mange af både rumoptagelsessagerne og fravalgssagerne angår simpel vold (§ 244), henholdsvis 17 og 16 pct. af sagerne.

Med hensyn til andelen af sager, hvor en forsvarer har medvirket, er der en smule forskel mellem rumoptagelsessagerne og fravalgssagerne, idet en forsvarer har deltaget i henholdsvis 87 og 79 pct. af sagerne. Denne forskel relaterer sig til forskellen i kriminalitetens art, idet en forsvarer sjældnere deltager i færdselssager.

Af stamskemaerne fremgår videre, at 83 pct. af sagerne angår én tiltalt, og det højeste antal er sager med fire tiltalte. I 90 pct. af sagerne er der sket lydoptagelse ved afhøring af samtlige tiltalte.

Vidner indgår i 84 pct. af sagerne, og i knap to tredjedele af sagerne har der været 1-3 vidner. Som maksimum har der været 13 vidner i en sag. Med undtagelse af fire af sagerne med vidner er der i alle andre sager med vidner sket lydoptagelser af samtlige vidners forklaringer.

Fravalgssagerne udgør 18 pct. af samtlige modtagne stam- og fravalgsskemaer for rumoptagelse. Når andelen af fravalgte sager er mindre for rumoptagelse end for diktatoptagelse, skal det antagelig ses i sammenhæng med, at der har været mulighed for at anvende diktatoptagelse i sager, hvor rumoptagelse ikke har været en adækvat løsning.

Af fravalgsskemaet fremgår, hvorfor der i de enkelte tilfælde ikke er anvendt rumoptagelse. I 22 pct. af sagerne skyldes det, at sagen forventes anket, mens det i 27 pct. skyldes sagens beskedne omfang. Sagens betydelige omfang er sjældnere årsag til fravalg (8 pct.), hvorimod tekniske problemer m.v. har forårsaget 11 pct. af fravalgene, og en tilsvarende andel er fravalgt på grund af, at sagen forventes udsat. At der i disse sager ikke i stedet er valgt at diktere referat af forklaringerne, beror på samme årsager.

I interviewene oplyser langt de fleste dommere desuden, at de vælger at bruge diktatoptagelse i sager, hvor bevisførelsen strækker sig over flere dage, samt i sager, som vedrører komplicerede økonomiske forhold. Enkelte dommere oplyser dog, at de med succes har anvendt rumoptagelsen i sager, der har varet flere dage. Flere har ligeledes benyttet sig af at diktere under rumoptagelsen, hvis der undervejs vurderes, at der er behov herfor, eksempelvis i sager hvor der under dele af retsmødet medvirker flere tolke.

3.2. Tekniske og praktiske forhold

3.2.1. Efterfølgende udskrift fra lydfil

I 18 tilfælde – 10 pct. af de sager, der er oplyst om i stamskemaerne – er gengivelser af forklaringer senere indført i retsbogen. I 11 af sagerne skyldes det, at sagen er anket, mens det i tre tilfælde sker efter anmodning fra anklageren. I to tilfælde beror det på, at sagen udsættes, mens det i det sidste tilfælde er retten af egen drift, der tager initiativ til indførelse i retsbogen.¹³

I alle tilfælde er det alle forklaringerne, som indføres i retsbogen. Den tid, det har varet at indføre forklaringen i retsbogen, varierer fra 15 min. til 10 timer med et gennemsnit på næsten 4 timer. Der er i intet tilfælde oplyst om, at retten fik hjælp til renskrift fra andet embede, ligesom der ikke i noget tilfælde er sket udlevering af lydfil til enten anklager eller forsvarer, sket afspilning af lydoptagelse for tiltalte i retten eller afgivet supplerende redegørelse efter retsplejelovens § 33a, stk. 5.

Ifølge spørgeskemaundersøgelsen har godt hver fjerde af dommerne været med til at indføre en lydoptaget forklaring i retsbogen. I alle tilfælde er det sket ved, at sekretæren har skrevet et udkast til retsbogens tekst. I de fleste tilfælde er lydoptagelsen anvendt som støtte for udarbejdelsen af teksten

---

¹³ I et enkelt tilfælde er årsagen til indførelse i retsbogen uoplyst.

til retsbogen, og i de tilfælde, hvor der var sat bogmærker, har disse været til nytte og har lettet arbejdet.

Knap hver fjerde dommer har medvirket til at afgive en supplerende redegørelse efter retsplejelovens § 33a, stk. 5. Også dette er sket ved, at sekretæren har skrevet et udkast til retsbogens tekst, ligesom lydoptagelsen i de fleste tilfælde er anvendt som støtte for udarbejdelse af teksten til retsbogen. Eventuelle bogmærker har også her lettet arbejdet. Alle de dommere, der har erfaringer med at afgive en supplerende redegørelse, mener, at gengivelsen af forklaringerne i retsbogen er længere i sager med rumoptagelse end i andre sager. Et stort flertal af dommerne (74 pct.) mener endvidere, at forsøget har ført til øget omtale af forklaringerne i dommens begrundelser, ligesom næsten alle dommerne mener, at gengivelsen af forklaringerne i retsbogen er længere i sager med rumoptagelse end i andre sager. Dette kan muligvis skyldes, at det, som nævnt, i langt de fleste tilfælde er sekretæren, der skriver udkastet til retsbogen, og da dette arbejde vil være nyt for mange sekretærer, kan gengivelserne af forklaringer blive længere, end når dommeren dikterer, jf. det følgende.

Ni af de 11 fra kontorpersonalet, der har besvaret spørgeskemaet, oplyser, at de har været med til at indføre en lydoptaget forklaring i retsbogen eller en § 33a, stk. 5-redegørelse. Antallet af sager, hvor det er sket, varierer fra to til syv, og sammenlagt oplyses om erfaringer med indførelse af 28 sager. Seks af dem, der har været med til at indføre en lydoptaget forklaring i retsbogen eller en § 33a, stk. 5-redegørelse, oplyser, at de selv har skrevet udkastet til retsbogens tekst, mens dommeren har dikteret retsbogens tekst i de øvrige tre tilfælde. Som nævnt ovenfor, er der ingen af de dommere, der har besvaret spørgeskemaet, der omtaler, at de først har dikteret forklaringerne.

De sekretærer, der selv har skrevet udkastet til retsbogens tekst, mener – som dommerne – at gengivelsen af forklaringerne i retsbogen eller i en § 33a, stk. 5-redegørelse typisk er længere i sager med rumoptagelse end i andre sager, mens de tre sekretærer, der har fået forklaringerne dikteret af dommeren, ikke mener, at der er nogen forskel mellem sager med rumoptagelse og andre sager. Fem af sekretærerne oplyser, at lydoptagelsen af forklaringerne blev anvendt som støtte ved indførelsen i retsbogen, men ingen af dem synes at have anvendt sig af bogmærker.

Det kan i øvrigt nævnes, at bogmærker anvendes i de fleste sager til indeksering af lydoptagelsen. Af stamskemaerne fremgår således, at det er sket i mere end 70 pct. af sagerne. Kun i enkelte tilfælde er det kontorpersonalet, der har stået for indekseringen, idet det primært er en funktion, som dommeren varetager, ligesom det først og fremmest er dommeren, der navngiver bogmærkerne.

3.2.2. Brug af lydoptagelse under votering, anke m.v.

Dommerne er spurgt, om de har haft sager, hvor en lydoptagelse helt eller delvist er blevet afspillet i retten under den samme hovedforhandling, hvor optagelsen var sket, eller om de haft sager, hvor

en lydoptagelse helt eller delvist blev afspillet under voteringen. Ingen af de 19 dommere, der har besvaret spørgeskemaet, har erfaringer med førstnævnte, mens en enkelt dommer én gang har afspillet lydoptagelsen under voteringen. Vedkommende angiver, at det var til nytte for voteringen. Dertil kommer, at to af dommerne som enedommere en enkelt gang har afspillet en lydoptagelse efter hovedforhandlingen i forbindelse med udarbejdelsen af dommen. Begge oplyser, at lydoptagelsen har været til nytte for afgørelsen og/eller udarbejdelsen af dommen.

Anklagerne og forsvarerne er ligeledes spurgt, om de har anvendt lydoptagelsen enten ved overvejelse om anke eller ved forberedelse af en ankesag. Der er imidlertid hverken nogen af anklagerne eller forsvarerne, som har anvendt lydoptagelserne i den forbindelse. Der er ligeledes heller ingen af dem, der har erfaringer med, at lydoptagelser fra byretten afspilles under hovedforhandlinger i landsretten.

Den yderst sjældne brug af en rumoptaget lydfil begrundes af parterne på samme måde som den meget beskedne brug af lydfil fra diktatoptagelse. Anklagere og forsvarere oplever således ikke, at de manglende forklaringer i retsbogen øger deres behov for at høre lydfilen, og dommerne oplyser, at de også i sager med rumoptagelse undervejs skriver notater, bl.a. til brug under votering, og opstår der uenighed under voteringen, vil de anvende deres notater og snakke sig frem til en enighed frem for at høre lydfilen. Brug af lydfilen bliver samtidig af flere karakteriseret som et spørgsmål om vane. En dommer udtaler:

”Det er vel et vanespørgsmål, tror jeg. Man skal først lige vænne sig til, hvor simpelt det er at betjene, for det er ekstremt nemt lige at finde frem til en bestemt bid i en totimers lang forklaring. Det kan være meget hensigtsmæssigt, hvis man sidder og er uenig med domsmændene. Jeg siger det altid til domsmændene, at muligheden er der.”

3.2.3. Kontorpersonalets rolle

Kun i tre af de sager, stamskemaerne angår, har der medvirket en sekretær under retsmødet, og sekretæren har i disse tilfælde medvirket under hele hovedforhandlingen. Endvidere fremgår af stamskemaerne, at rumoptagelse i 8 pct. af sagerne har bevirket, at der *ikke* i den konkrete sag har medvirket en sekretær, eller at sekretæren har medvirket i mindre omfang end sædvanligt, mens der i de øvrige sager angives, at en sekretær generelt ikke medvirker ved hovedforhandlinger som følge af manglende ressourcer.

Vedrørende det videre arbejde med rumoptagelsen, dvs. overføring til Indicosystemet, har en sekretær gjort dette i godt en fjerdedel af sagerne, mens dommeren har gjort det i godt halvdelen af tilfældene. I de øvrige tilfælde har en retsbetjent overført optagelsen.

Sidstnævnte skyldes, at man ved retten på Bornholm har valgt at lade retsbetjenten varetage det tekniske arbejde i forbindelse med rumoptagelse. Det er således retsbetjenten, der gør retslokalet klart, og i langt de fleste tilfælde er det også retsbetjenten, der er ansvarlig for at overføre filen til serveren. At kontorpersonalet i øvrigt generelt sjældnere ved rumoptagelse end ved diktatoptagelse er involveret i at overføre lydfilen til Indicosystemet skyldes, at dommeren ved en rumoptagelse har mulighed for direkte fra retslokalet at gemme lydfilen på den centrale server.

Ud over – som ved diktat – at blive spurgt om vigtigheden af fastsættelse af regler og rutiner for arkivering af optagelserne samt sagsbehandlingssystemets hjælp til enkelt at finde gamle optagelser, jf. tabel 3.1., er kontorpersonalet også blevet bedt om at angive, om optagelserne bør startes og stoppes af retsformanden.

Tabel 3.1. Kontorpersonalets vurdering af vigtigheden af forskellige spørgsmål vedrørende rumoptagelse. Uvægtet.

	Domstolsstyrelsen bør fastsætte regler og rutiner for arkivering af optagelserne	Sagsbehandlingssystemet bør gøre det mere enkelt at finde gamle optagelser	Optagelserne bør startes og stoppes af retsformanden
Ikke særlig vigtig	10 %	-	-
Noget vigtig	20 %	30 %	10 %
Meget vigtig	70 %	70 %	90 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	10	10	10

Hovedparten af kontorpersonalet synes, at det er meget vigtigt både at få fastsat regler og rutiner for arkivering af lydoptagelserne og at få gjort sagsbehandlingssystemet bedre egnet til genfindning af gamle optagelser. Og stort set alle mener, at det er overordentligt vigtigt, at det er retsformanden, som starter og stopper lydoptagelsen. Sådan forholder det sig da også, ifølge dommerne, i de fleste tilfælde, idet de i spørgeskemaet angiver, at det typisk er retsformanden, som betjener lydoptagelsesudstyret. Kun to af dommerne oplyser, at det typisk er sekretæren, der varetager dette arbejde, mens én oplyser, at det påhviler såvel retsformanden som sekretæren.

I interviewene påpeger kontorpersonalet, at forsøget med rumoptagelse ligesom forsøget med diktatoptagelse har medført, at de i mindre grad deltager under retsmøderne. Det skal dog understreges, at oplysningerne fra stamskemaerne, som nævnt ovenfor, ikke tyder på, at denne forandring er særlig udbredt, idet det efter det oplyste skal have forekommet i mindre end en tiendedel af sagerne, at sekretæren som følge af forsøget sjældnere deltager i retsmødet.

Forsøget med rumoptagelse kan desuden indebære en ændret procedure ved udskrift af forklaringer, idet sekretærerne i de fleste tilfælde selv laver udkastet hertil på baggrund af rumoptagelsen. En

sådan udskrift af forklaringer tager ifølge sekretærerne betragtelig længere tid, end hvis dommeren har afgivet referat i form af et diktat. En kontorfunktionær udtaler i et interview:

”Det er meget tungt at sidde og skrive forklaringer bagefter. Jeg har ikke den erfaring, som en jurist har, som kan sidde og omformulere og skrive ned, hvad der er vigtigt. Så jeg skriver som sådan det hele, og det tager meget, meget lang tid, så det er jeg ikke så begejstret for.”

Også dommerne oplever, at arbejdet med at behandle et udkast til retsbogen i disse sager er mere tidskrævende end ved et almindeligt diktat. De nævner, at sekretærerne ofte inddrager for mange elementer fra forklaringerne, og at udskriftet derfor ofte bliver alt for langt. Alligevel er den generelle holdning blandt de interviewede dommere, at de gerne påtager sig det merarbejde, der er forbundet med gennemlæsning og korrektion af udkast, da forklaringer kun indføres i retsbogen i et fåtal af sager.

Både blandt kontorpersonalet og blandt dommerne er der endvidere en opfattelse af, at udskrift af en rumoptagelse langt hen af vejen handler om vane, tilvænning og oplæring, især for de sekretærer, som ikke tidligere har deltaget som protokolførere i retten. Derfor gør enkelte dommere også meget ud af at give sekretæren ekstra feedback ved de første udskrifter. Ligeledes påpeger flere, at de ser rumoptagelsen som en unik mulighed for, at sekretærerne kan få træning i at skrive og protokollere selvstændigt, idet de ved udskrift af en rumoptaget fil får en erfaring, der svarer til at være protokolfører i retten. Et embede har særlig benyttet sig af dette:

”Vi har haft den glæde, at en, der har prøvet at udskrive mange rumoptagelser, er blevet så fortrolig med det, at hun har turdet at gå med som protokolfører i en nævningesag. Det er jo så en ekstra gevinst. Jeg tror, at de bliver glade for at få lov til at komme med i retten, fordi det er meget nemmere, og de er måske ikke så bange for det.”

3.2.4. *Fungerer teknikken?*

Ifølge dommerne volder teknikken vedrørende rumoptagelse ret sjældent problemer, jf. tabel 3.2.

Tabel 3.2. Dommernes vurdering af de forskellige tekniske forhold vedrørende lydoptagelsesudstyret for rumoptagelse.

	Optagelsesudstyret er let at bruge	Optagelsesudstyret er driftssikkert	Let at genfinde rigtig optagelse	Let at genfinde rigtig forklaring	Let at genfinde udsagn
I ingen sager	-	-	-	-	-
I få sager	-	-	-	-	-
I nogle sager	3 %	6 %	-	-	-
I de fleste sager	51 %	56 %	8 %	23 %	31 %
I alle sager	46 %	38 %	92 %	77 %	69 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	178	97	96	96

Langt hovedparten af dommerne angiver således, at optagelsesudstyret har været let at anvende og driftsikkert i alle eller de fleste tilfælde. Man kunne have forventet, at især dommere med mange erfaringer med lydoptagelser ville finde udstyret let at anvende, men vurderingen af teknikken viser sig generelt ikke at afhænge af omfanget af erfaringer hermed.

Kun ca. halvdelen af dommerne har erfaringer med at skulle genfinde en optagelse, en forklaring eller enkeltstående udsagn, men også dette synes ganske sjældent at give anledning til problemer, idet det har forekommet let i næsten alle sager.

Kontorpersonalet er generelt mindre tilfreds med udstyret, jf. tabel 3.3. Det sker således noget oftere, at de synes, at der er problemer med både at bruge udstyret og med udstyrets driftsikkerhed. I langt de fleste tilfælde mener kontorpersonalet dog, at det er let at færdiggøre og lagre optagelserne, ligesom vanskeligheder med at genfinde den rigtige optagelse sjældent forekommer. I ganske mange sager er der derimod problemer med at genfinde den rigtige forklaring eller enkeltstående udsagn. Der er ingen tydelige tendenser til, at det kontorpersonale, som har flest erfaringer med rumoptagelse, mener, at udstyret er enklere at anvende end dem med få erfaringer.

Tabel 3.3. Kontorpersonalets vurdering af de forskellige tekniske forhold vedrørende lydoptagelsesudstyret for rumoptagelse.

	Optagelsesudstyret er let at bruge	Optagelsesudstyret er driftsikkert	Let at færdiggøre og lagre optagelser	Let at genfinde rigtig optagelse	Let at genfinde rigtig forklaring	Let at genfinde udsagn
I ingen sager	2 %	2 %	-	-	4 %	5 %
I få sager	19 %	19 %	19 %	17 %	57 %	63 %
I nogle sager	13 %	13 %	-	-	33 %	31 %
I de fleste sager	66 %	27 %	37 %	81 %	6 %	2 %
I alle sager	2 %	41 %	44 %	3 %	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	64	64	63	73	70	64

Anklagere og forsvarere er ligeledes blevet spurgt, om de – såfremt de har haft behov for at genfinde en optagelse, forklaring eller et udsagn – har haft let ved det. Det er imidlertid ingen af anklagerne, der har erfaringer hermed, og kun en enkelt af forsvarerne. Denne forsvarer synes ikke, at det har været let at genfinde det, vedkommende søgte.

Angående lydoptagelsesteknikken er dommere også spurgt, om det har været svært at huske at slå lydoptagelsen til og fra, idet det alene er forklaringerne, der optages på bånd. Tilsvarende er anklagerne, forsvarerne og lægdommerne spurgt, om dommeren har glemt at slå lydoptagelsen til og fra. Som det fremgår af tabel 3.4, synes dommerne, at det i enkelte sager kan være svært at huske at slå udstyret til og fra, men generelt synes det ikke at være vanskeligt at huske det, hvilket heller ikke er

det indtryk, anklagerne og forsvarerne har. Blandt lægdommerne er det kun en enkelt, som angiver, at dommeren har glemt at slå udstyret til eller fra.¹⁴

Tabel 3.4. Parternes vurdering af, hvorvidt det har været svært at huske/dommeren har glemt at slå lydoptagelsen til og fra.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	35 %	59 %	79 %
I få sager	50 %	41 %	19 %
I nogle sager	15 %	-	2 %
I de fleste sager	-	-	-
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	268	173

Det forekommer derimod noget oftere, at dommerne glemmer at nævne, når optagelserne starter eller stopper, jf. tabel 3.5. Der er således enkelte af dommerne, der angiver, at de stort set altid glemmer dette. Også anklagerne og forsvarerne oplever, at dette ind imellem sker, men ifølge alle tre parter er det dog alligevel mere undtagelsen end reglen. Fire af lægdommerne oplyser, at dommeren har glemt at oplyse retten om, hvornår lydoptagelsen starter eller stopper. De øvrige mener ikke, at det er sket.

Tabel 3.5. Parternes vurdering af, hvorvidt det er let at glemme/dommeren har glemt at oplyse om, hvornår lydoptagelsen starter eller stopper.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	28 %	31 %	66 %
I få sager	45 %	59 %	13 %
I nogle sager	13 %	6 %	6 %
I de fleste sager	9 %	4 %	13 %
I alle sager	4 %	-	2 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	268	173

I de sager, hvor dommerne eller kontorpersonalet har genhørt optagelserne, har det i nogle få tilfælde vist sig, at optagelserne er ubrugelige, fordi nogle af mikrofonerne ikke har været tilsluttet eller muligvis af anden grund ikke har fungeret, jf. tabel 3.6. Det er meget, meget få af især forsvarerne, der har erfaringer med efterfølgende at høre lydoptagelserne, men også blandt både anklagere og forsvarere er der enkelte, der har oplevet, at optagelserne er ubrugelige.

¹⁴ Lægdommernes svar indgår generelt ikke i tabellerne, da svarkategorierne for lægdommerne – grundet der få sager, de har haft – afviger en smule fra de øvrige.

Tabel 3.6. Parternes vurdering af, hvorvidt optagelser ofte er ubrugelige, fordi enkelte mikrofoner er slået fra.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	65 %	60 %	96 %	43 %
I få sager	23 %	30 %	-	48 %
I nogle sager	12 %	1 %	4 %	-
I de fleste sager	-	8 %	-	-
I alle sager	-	-	-	10 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	130	73	77	21

Der forekommer ligeledes kun i ganske få sager, at lyd kvaliteten af de forskellige parter anses for at være dårlig, jf. tabel 3.7. Dog bemærkes, at der blandt kontorpersonalet, som i nogle tilfælde efterfølgende har skullet lave en udskrift, er flere, som mener, at der ret ofte er problemer med kvaliteten af lydoptagelserne.

Tabel 3.7. Parternes vurdering af, hvorvidt lyd kvaliteten på optagelserne er dårlig.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	54 %	56 %	49 %	43 %
I få sager	46 %	18 %	51 %	29 %
I nogle sager	-	4 %	-	19 %
I de fleste sager	-	16 %	-	-
I alle sager	-	6 %	-	10 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	130	73	77	21

Under interview med dommere og kontorpersonale tilkendes der en generel tilfredshed med de tekniske forhold. Dog er der lidt forskellige meninger om kvaliteten af især optagelsesudstyret, idet nogle har erfaringer med, at de afhørte skal tale meget direkte ind i mikrofonen, idet det ellers ikke efterfølgende kan høres tydeligt på lydfilen. Ved et andet embede har man som test slukket for op til tre af mikrofonerne og alligevel kunnet høre alt, hvad der er blevet sagt.¹⁵ Disse forskellige erfaringer kan tænkes at være påvirket af type og størrelse af retslokale eller måden, hvorpå udstyret er installeret i retssalen.

I interview berettes om enkelte erfaringer med, at teknikken undertiden kan ”hænge”, således at udstyret reagerer meget langsomt, eller optagelsesudstyret enten ikke ville starte eller undervejs ophører med at fungere. Der oplyses dog, at sådanne problemer ikke er vedvarende, men er blevet løst relativt hurtigt.

¹⁵ Ved samme embede har man endvidere haft gode erfaringer med rumoptagelse af såkaldte videooptagelser, hvor eksempelvis vidner, der befinder sig et andet sted i landet, bliver afhørt via en direkte videoforbindelse.

De interviewede forsvarere udtrykker også tilfredshed med det tekniske udstyr, og en forsvarer, der efterfølgende har hørt afspillede lydfiler, udtaler:

”Jeg har hørt et par lydfiler. Rent teknisk må jeg sige, at det virker fremragende. Jeg har ikke haft problemer med at høre, hvad der er blevet sagt.”

3.2.5. *Forstyrrer teknikken?*

Hvis en afhørt besvarer et spørgsmål med en hovedrysten eller bliver bedt om at forholde sig til billedmateriale el.lign., er det ved en rumoptagelse nødvendigt, at dette kommenteres til lydfilen. Hvis ikke det sker, kan den afhørtes udsagn – i tilfælde af mimik eller gestikulation – gå tabt eller – i tilfælde af bemærkninger til fremlagt materiale – fremtræde som meningsløse eller uforståelige ved en efterfølgende afspilning. Såvel dommere, kontorpersonale, anklagere og forsvarere er spurgt, om de har oplevet en sådan situation. Tre af de nitten dommere har oplevet dette, mens det gælder fire af de 11 fra kontorpersonalet, og ligeledes fire af anklagerne og fire af forsvarerne.

Parterne er ligeledes blevet spurgt, om de synes, at det virker forstyrrende, at gestik, mimik og forevisning af billedmateriale skal omtales. Af de, der har besvaret spørgsmålet, er der relativt få, der synes, at det er et forstyrrende element ved rumoptagelse, jf. tabel 3.8.

Tabel 3.8. Parternes vurdering af, hvorvidt nødvendigheden af at omtale gestik m.v. er forstyrrende. Uvægtet.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Nej	86 %	67 %	82 %	82 %
Ja	14 %	33 %	18 %	18 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	14	6	22	28

I interview suppleres der med, at dette har været noget, alle parter har skullet vænne sig til, men at det relativt hurtigt er blevet en naturlig og integreret del af retsmødet.

Næsten alle dommere oplyser, at de anvender bogmærker. Kun fire af de 19 dommere angiver, at de som regel ikke sætter bogmærker i lydoptagelserne under retsmødet. De dommere, der gør det, gør det typisk i begyndelsen af hver forklaring frem for ved større skift i afhøringsstema. Kun én af de dommere, der anvender bogmærker, synes, at det har givet problemer, idet vedkommende synes, at det har virket forstyrrende at skulle sætte bogmærker.

Der er hverken nogen af anklagerne eller forsvarerne, som angiver, at de har anvendt lydoptagelser, hvor der er sat bogmærker.

Generelt er det sjældent, at parterne oplever, at håndteringen af den tekniske side distraherer afviklingen af hovedforhandlingerne, idet de fleste af både dommerne, anklagerne og forsvarerne ikke mener, at det overhovedet forekommer, mens nogle synes, at teknikken har virket distraherende i nogle ganske få af sagerne (tabel 3.9). Heller ikke lægdommerne mener, at teknikken skaber problemer under retsmødet. Det skal tilføjes, at den dommer, der har fundet teknikken distraherende i 'alle sager', har haft én sag med rumoptagelse.

Tabel 3.9. Parternes vurdering af, hvorvidt håndtering af teknikken er distraherende for dommeren.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	64 %	59 %	53 %
I få sager	35 %	40 %	38 %
I nogle sager	-	1 %	9 %
I de fleste sager	-	-	-
I alle sager	1 %	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	252	165

Alle de interviewede dommere oplyser, at på trods af, at teknikken er enkel, og at de muligvis har haft hjælp til at klargøre retslokalet, så var de i starten meget fokuserede på, om teknikken fungerede korrekt. Dette har til tider været et forstyrrende element for dommerne. Samtidig er alle dog enige om, at i takt med, at de har fået flere erfaringer med rumoptagelse og dermed blevet mere fortrolige med teknikken, oplever de den ikke længere som forstyrrende. Som en dommer udtaler:

”Rent praktisk skal man lige have rutinen ind, men det er jo bagateller i det store og hele.”

Under retsmødet skal retsformanden løbende holde øje med en skærm, som bl.a. viser, hvorvidt mikrofonerne opfanger lyden. Enkelte dommere påpeger, at det kan være et distraherende element.

Ingen af de interviewede anklagere eller forsvarere har oplevet teknikken som distraherende. En forsvarer udtaler:

”Jeg synes, alle dommerne behersker teknikken helt fint. Helt generelt har jeg ikke oplevet hverken forstyrrelser eller irritationsmomenter.”

En anklager er af samme opfattelse:

”Jeg oplever det ikke som et forstyrrende element under retsmødet. Det eneste er, at de oplyser til vidnet eller den tiltalte, at deres forklaring bliver optaget. Det er noget nyt, men det synes folk virker ret naturligt.”

Dog siger flere anklagere og forsvarere, at det bør være muligt for alle deltagere i retsmødet at se, hvornår mikrofonerne er slået til og fra.

3.3. Betydningen af rumoptagelse

3.3.1. Behov for gengivelse af forklaringer i dommen eller i retsbogen?

De fleste forsvarere og anklagere synes ikke det er et problem, at forklaringerne ikke gengives i dommen. Nogle af dem gør dog, idet fire af de 25 anklagere og ni af de 29 forsvarere finder det problematisk. Anklagerne begrundet det med, at de savner forklaringerne, når de overvejer spørgsmålet om anke, og at det gør overvejelserne vedrørende anke mere besværlige og tidskrævende. Flere af forsvarerne giver samme begrundelse, og nogle påpeger desuden, at forklaringerne er vigtige, når de skal gennemgå dommen sammen med klienten.

I forbindelse med en diskussion af spørgsmålet om behovet for forklaringer i retsbogen og i dommen siger en dommer:

”Der er ingen læser af en dom, som ikke starter med at bladere om på sidste side og læse præmisserne, og er de tilfredsstillende, så læser de aldrig resten.”

Som beskrevet i afsnit 3.2.1, er det alene tre anklagere, som under forsøgsperioden har anmodet om, at forklaringerne skrives ind i retsbogen, mens ingen af forsvarerne har gjort det. Ingen anklagere eller forsvarere har bedt om at få en kopi af lydfilen til brug i forbindelse med overvejelser af anke. Dette kan tænkes at skyldes, at der ikke har været klarhed over mulighederne herfor, eller som en anklager, der har anmodet om at få forklaringerne skrevet ind, udtaler under et interview:

”I starten synes jeg det var lidt problematisk, fordi man ved, at man beder dem om at lave noget ekstra arbejde – det arbejde, som vi jo egentlig skulle spare.”

3.3.2. Tidsbesparelse

Ligesom ved forsøget med diktatoptagelse er der ved forsøget med rumoptagelse en tidsbesparelse i forbindelse med arbejdet efter retsmødet, idet forklaringerne som udgangspunkt ikke skal indføres i retsbogen. Denne tidsbesparelse er en smule mindre, end den er ved diktatoptagelse, eftersom arbejdet med at indføre forklaringerne i retsbogen er lidt større for rumoptagelse, da der ikke foreligger et referat af forklaringerne. I stamskemaerne er det oplyst, at arbejdet med at indføre forklaringerne i retsbogen – i de 10 pct. af sagerne, hvor det efterfølgende har vist sig at være nødvendigt – har varet fra 15 min. til 10 timer med et gennemsnit på knap 4 timer. Som nævnt er gennemsnittet på 3 timer og 20 minutter for diktatsagerne. At forskellen ikke er større, skal ses i lyset af, at hovedforhandlingen i de diktatsager, hvor forklaringerne efterfølgende indføres i retsbogen, gennemgående er længere, end de er i de rumoptagelsessager, hvor det er sket – en varighed på henholdsvis

knap 4 timer og godt 3 timer. Såfremt rumoptagelsessagerne havde været lige så længe som diktatsagerne, ville det antagelig have taget godt 5 timer i gennemsnit at indføre forklaringerne i retsbogen.

Som grundlag for beregning af tidsbesparelsen ved ikke at indføre forklaringer i retsbogen kan videre oplyses, at hovedforhandlingen i de sager, hvor der ikke er sket indførelse i retsbogen, i gennemsnit har været godt 2½ time. Som nævnt har hovedforhandlingerne i de sager, hvor forklaringerne er indført i retsbogen, i gennemsnit været godt 3 timer. Også lydoptagelsens samlede længde tyder på, at sager, hvor forklaringerne efterfølgende indføres i retsbogen, gennemgående er længere end øvrige sager, idet lydoptagelsen for de førstnævnte er på 60 minutter mod 40 minutter for de sidstnævnte.¹⁶ Ved beregningen af tidsbesparelse ved rumoptagelse er der korrigeret for denne forskel.

Det er på denne baggrund beregnet, at der ved rumoptagelse er sparet ca. 400 timers kontorarbejde ved ikke at skulle indføre forklaringer i retsbogen. Det svarer til en gennemsnitlig besparelse på knap 2 timer pr. retssag. Dertil kommer, som nævnt ved diktatsager, den besparelse, der fremkommer ved, at dommeren ikke skal gennemlæse og eventuelt ændre i udskriftet. Som en dommer udtaler:

”Den store besparelse er jo så, at vi ikke bagefter skal sidde og redigere, og det er uanset, om det er noget, sekretæren har skrevet, eller som vi selv har dikteret. Det er klart, at det, vi selv har dikteret, er hurtigere at redigere, men det skal jo trods alt læses igennem.”

En anden udtaler:

”Ved ikke at skulle indføre forklaringerne i retsbogen, kan man i hvert fald spare 20 pct.”

Rumoptagelse indebærer imidlertid også en tidsbesparelse *under* retsmødet, idet der ikke skal anvendes tid på at referere forklaringer til en diktafon. Det hænder ganske vist, at dommeren også under retsmøder med rumoptagelse giver referat af en forklaring, men det er sjældent.¹⁷

Som nævnt under diktatoptagelse, angiver såvel dommerne, anklagerne som forsvarerne, at retsformanden typisk anvender fra 11 til 25 pct. af den samlede tid til afhøringerne på at diktere. Under interview er parterne tilbøjelige til at angive en lidt større tidsbesparelse, idet de fleste oplyser, at hele retsmødets varighed er mindsket med 20-30 pct. Det svarer også nogenlunde til den reduktion af berammelsestiden, der er indført ved retten i Glostrup som følge af forsøget med rumoptagelse. Herfra er det oplyst, at man siden begyndelsen af juni 2009 har bedt anklagemyndigheden om at

---

¹⁶ Der er dog ganske mange af stamskemaerne – 43 pct. – der ikke inkluderer denne information.

¹⁷ Ifølge stamskemaerne er det sket i syv af sagerne med rumoptagelse.

beregne sagers tidsforbrug ud, fra at de rumoptages, idet det forventes, at man herved sparer ca. tre kvarter i halvdagssager og lidt over en time i heldagssager.

En dommer udtaler i et interview:

”I en sag hvor anklagemyndigheden havde berammet to dage uden rumoptagelse, blev vi færdige med bevisførelsen på dag et, og proceduren brugte vi halvdelen af næste dag på. Vi havde aldrig nået alt på dag et, hvis vi ikke havde brugt rumoptagelse.”

Og en anden udtaler:

”Det er jo fantastisk, at man kan gøre en dom færdig stort set, når man er færdig i retten. Det er i sig selv en meget stor gevinst.”

3.3.3. Påvirkes retsmødet?

Som tilfældet viste sig at være ved diktat, jf. det tidligere, synes rumoptagelse også at indebære den fordel, at pålideligheden af de udsagn, tiltalte og afhørte giver i retten, øges. Dette mener et flertal af dommerne, anklagerne og forsvarerne, jf. tabel 3.10. Der er dog samtidig godt 40 pct. af dommerne og forsvarerne, som ikke mener, at det er tilfældet.

Tabel 3.10. Dommernes, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt rumoptagelse øger pålideligheden af udsagn i retten.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	35 %	-	24 %
Delvis uenig	7 %	-	19 %
Delvis enig	49 %	42 %	24 %
Meget enig	9 %	58 %	33 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	118	210	140

Dommerne er ganske splittede i spørgsmålet om, hvorvidt rumoptagelsen har en positiv effekt på rettens gengivelse af forklaringer, jf. tabel 3.11.

Tabel 3.11. Dommernes, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt rumoptagelse øger kvaliteten af rettens gengivelse af forklaringer.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	9 %	-	18 %
Delvis uenig	43 %	-	21 %
Delvis enig	40 %	56 %	21 %
Meget enig	8 %	44 %	40 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	123	156	124

Halvdelen af dommerne mener, at rumoptagelse øger kvaliteten af rettens gengivelse af forklaringer, mens den anden halvdel ikke mener, at det er tilfældet. Blandt anklagerne er der derimod enighed om, at rumoptagelse øger kvaliteten af rettens gengivelse af forklaringer, og blandt forsvarerne mener en stor del, at det forholder sig på den måde.

Både blandt dommerne, anklagerne og forsvarerne mener de fleste, at rumoptagelse medfører mere udførlige gengivelser af forklaringerne, jf. tabel 3.12.

Tabel 3.12. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt rumoptagelse medfører mere udførlige gengivelser af forklaringerne.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	17 %	-	17 %
Delvis uenig	-	23 %	9 %
Delvis enig	76 %	33 %	51 %
Meget enig	7 %	44 %	23 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	117	131	108

Der er derimod i alle tre grupper ganske forskellige opfattelser af, hvorvidt rumoptagelse medfører mindre koncentrerede gengivelser af forklaringerne, jf. tabel 3.13. Det bemærkes, at mange ikke har besvaret dette spørgsmål.

Tabel 3.13. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt rumoptagelse medfører mindre koncentrerede gengivelser af forklaringerne.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
Meget uenig	15 %	-	20 %
Delvis uenig	28 %	42 %	31 %
Delvis enig	33 %	58 %	9 %
Meget enig	24 %	-	40 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	132	88	65

Der er også stillet et spørgsmål om, hvorvidt rumoptagelse medfører flere sager om falsk forklaring for retten. Dette spørgsmål er besvaret af meget få, og næsten alle, der har besvaret det, mener ikke, at det er tilfældet.

At rumoptagelse kunne tænkes at øge sandsynligheden for falsk forklaring, eller at ordningen kunne gøre det vanskeligere at føre sager om falsk forklaring, bliver også afvist under interview med de forskellige parter. Selv om den tiltalte ikke ved en rumoptagelse har vedstået sin forklaring på samme måde, som når dommeren har givet referat af en forklaring, er den generelle holdning, at

ordningen giver et godt bevismateriale i eventuelle sager om falsk forklaring for retten, idet lydfilen direkte gengiver forklaringen.¹⁸ Som en dommer siger:

”Jeg har hørt nogen sige, at man nu ikke vil kunne føre sager om falsk forklaring. Det mener jeg *netop*, man kan ved rumoptagelse, for da kan man jo blot afspille lydfilen. Falske forklaringer bunder vel ikke i, om dommeren har forstået det.”

Rumoptagelse kan også tænkes at påvirke afviklingen af hovedforhandlingerne, således at disse bliver enten kortere eller længere eller forløber mere smidigt. Dette er såvel dommerne, anklagerne, forsvarerne og lægdommerne spurgt om, jf. tabel 3.14.

Tabel 3.14. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt rumoptagelse øger tidsforbruget under hovedforhandlingen.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	97 %	100 %	90 %
I få sager	3 %	-	10 %
I nogle sager	-	-	-
I de fleste sager	-	-	-
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	250	167

Der er meget få, der mener, at rumoptagelse medfører, at hovedforhandlingen kommer til at vare længere. Dette gælder også lægdommerne, hvor mindre end hver tyvende mener, at lydoptagelsen øger tidsforbruget.

Tabel 3.15. Dommernes, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvorvidt rumoptagelse mindsker tidsforbruget under hovedforhandlingen.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	1 %	10 %	2 %
I få sager	3 %	-	7 %
I nogle sager	6 %	1 %	9 %
I de fleste sager	33 %	26 %	40 %
I alle sager	58 %	63 %	42 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	268	175

Der er til gengæld udbredt enighed om, at rumoptagelse i de fleste eller alle tilfælde indebærer, at tidsforbruget til hovedforhandlingen mindskes, jf. tabel 3.15. Blandt lægdommerne mener 87 pct., at det er tilfældet.

¹⁸ En dommer har endvidere påpeget, at rumoptagelse udgør et glimrende bevismateriale i sager om klager over dommeren.

Tabel 3.16. Dommernes, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt rumoptagelse gør afviklingen af hovedforhandlingen mere smidig.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	1 %	-	12 %
I få sager	7 %	-	-
I nogle sager	8 %	15 %	23 %
I de fleste sager	41 %	62 %	37 %
I alle sager	43 %	23 %	28 %
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	266	173

Rumoptagelse synes også at indebære den fordel, at hovedforhandlingen som regel forløber på en smidigere måde, jf. tabel 3.16. Mange dommere, anklagere og forsvarere mener, at det er tilfældet i alle eller de fleste sager. Af lægdommerne er det 87 pct., som synes, at det er tilfældet.

Under interview med dommere giver de alle udtryk for, at rumoptagelse af forklaringer giver et langt bedre flow i retsmødet. Dette begrundes med, at der ikke i samme grad sker opbrud undervejs på grund af dommerens diktat, og retsmødet opleves derfor i højere grad som sammenhængende. En dommer udtaler:

”Egentlig er det tidsmæssigt ikke så meget, vi sparer, da det ikke tager voldsomt lang tid at diktere, men det virker anderledes. Det kan godt være, at vi kun sparer 30 minutter, men det virker altså som en halv dag. Det føles mere effektivt og mere kontinuerligt, når man ikke laver de her opbrud. Der er en langt bedre flow i sagerne.”

Både kontinuiteten og tidsbesparelsen bliver også værdsat af anklagerne og forsvarerne. En forsvarer udtaler i et interview:

”Det jo en kolossal fordel med en rumoptagelse, fordi retsmøderne bliver afviklet med en meget større stramhed. Og vi kommer mere op på tærne, synes jeg. Vi sidder ikke og falder hen under alenlange protokollater. Vi bevarer koncentrationen, og det synes jeg alt sammen er en gevaldig stor fordel.”

3.3.4. Påvirkes retsmødets aktører?

Det, at alle forklaringer optages på en lydfil, kan tænkes at indebære, at de afhørte er mere påpasselige med, hvad de siger, eller det tænkes at stresser de afhørte eller på anden måde virke forstyrrende på dem.

At rumoptagelse skulle påvirke de afhørte, så de ’strammer sig mere an’ forekommer ifølge både dommere, anklagere og forsvarere ganske sjældent, jf. tabel 3.16. Samme opfattelse har lægdommerne, idet 78 pct. af dem ikke mener, at det forekommer.

Tabel 3.17. Parternes vurdering af, hvorvidt tiltalte og vidner 'strammer sig mere an'.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	75 %	87 %	79 %
I få sager	4 %	9 %	21 %
I nogle sager	21 %	5 %	-
I de fleste sager	-	-	-
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	168	268	179

Det forekommer ligeledes meget sjældent, at de afhørte bliver stressede eller forvirrede af lydoptagelsen, jf. tabel 3.18. Blandt lægdommerne er der stort set ingen, der mener, at det forekommer.

Tabel 3.18. Parternes vurdering af, hvorvidt lydoptagelse stresser, forvirrer eller på anden måde virker forstyrrende på tiltalte og vidner.

	Dommere	Anklagere	Forsvarere
I ingen sager	93 %	83 %	72 %
I få sager	7 %	12 %	25 %
I nogle sager	-	5 %	3 %
I de fleste sager	-	-	-
I alle sager	-	-	-
I alt	100 %	100 %	100 %
Antal sager	168	258	165

Ingen af de interviewede, hverken dommere, anklagere eller forsvarere, har oplevet, at de afhørte virker påvirkede af, at forklaringerne bliver rumoptaget. Som en forsvarer udtaler:

”Jeg tror ikke, der er nogen, der hæfter sig ved det. Det er ligesom, det plejer at være; dommeren sidder og skriver sine egne private notater. Det er ikke mit indtryk, at der er nogen, der er påvirket.”

En anklager er af samme opfattelse:

”Jeg har ikke bemærket, at det har givet nogen forskel for hverken vidner eller de tiltalte, om der afgives et referat eller ej. Det har jeg ikke haft nogen som helst negative oplevelser med. De virker ret ligeglade, men de fleste har heller aldrig prøvet at være i retssal før.”

Enkelte anklagere har derimod under interview nævnt, at de i begyndelsen skulle vænne sig til tanken om at blive optaget. Desuden er deres arbejdsgang under retsmødet blevet lidt forandret, da dommeren ikke længere afgiver referater af forklaringerne undervejs.¹⁹ Dette element påpeges som problematisk af alle de yngre anklagere, der er interviewet, idet det stiller nye krav til deres arbejdsgang og -metode. En af dem siger:

¹⁹ Afsnit 3.3.5. omhandler en mere generel diskussion af betydningen af dommerens diktat.

”Det giver det problem, at så er man nød til at tage nogle notater undervejs i afhøringen, og når man sidder og skal skrive notater samtidig med, at man afhører en person, så forsvinder lidt af det der flow, der er i en afhøring, hvor man skal have en samtale. Og det er også tit sådan, man får de bedste afhøringer [når der er flow]. Jeg tror ikke, man får et vidne eller en tiltalt til at fortælle mere end højst nødvendigt, når den, der afhører, sidder med hovedet begravet i skrivebordet. Jeg har snakket med flere andre unge anklagere, og de har den samme opfattelse.”

Andre anklagere savner den tid, som dommeren tidligere brugte på at diktere, til at forberede det næste skridt i proceduren. Dette beskrives dog ikke som et egentligt problem, for, som en anklager skriver i spørgeskemaet:

”Problemet er jo ikke større, end at man siger til dommeren, at man lige skal bruge et par minutter på forberedelse.”

På trods af, at langt de fleste dommere i begyndelsen fokuserede en del på de tekniske forhold vedrørende rumoptagelse, oplyser samtlige interviewede dommere, at ordningen har bevirket, at de i højere grad kan koncentrere sig om det, der foregår i retslokalet, frem for at notere og diktere. Selvom forklaringerne optages, fører langt størstedelen af dommerne dog stadig notater undervejs, men på en anden måde end tidligere, da de netop ved, at forklaringen bliver optaget. En dommer beskriver det sådan:

”Jeg skriver stadig ned, men ikke så koncentreret, og mere i stikordsform. Tillige kigger jeg mere på folk og bliver mere opmærksom på deres mimik.”

En anden dommer supplerer:

”Rumoptagelsen gør, at man under hovedforhandlingen kan koncentrere sig meget mere om det, der foregår nede i salen. Det forventes rent faktisk, at man gør det, men det kan man ikke, når man sidder og skriver. Det synes jeg, er en stor fordel [ved rumoptagelse].”

Også en anklager har bemærket dette:

”Det er vi da glade for, for man kan jo godt opleve, at der sker et eller andet fysisk i lokalet, hvor man måske nogen gange kan savne, at en dommer griber ind, men at de ikke opdager det, fordi de sidder med hovedet nede i blokken.”

3.3.5. Savnes dommerens diktat under retsmødet?

Spørgsmålet om betydningen af dommerens referat af forklaringerne under retsmødet er det aspekt ved forsøgsordningen med rumoptagelse, der har givet anledning til mest diskussion under interview med de forskellige aktører. Det skyldes, at det er dette aspekt ved forsøgsordningen, de fleste betænkeligheder knytter sig til.

I spørgeskemaet er anklagerne og forsvarerne spurgt, om det giver problemer, at dommeren ikke dikterer forklaringerne under retsmødet, ligesom det er spurgt, om det giver fordele. Der er forholdsvis få af dem, som mener, at det udelukkende giver problemer, idet langt hovedparten synes, at det i hvert fald også indebærer nogle fordele, jf. tabel 3.19.

Tabel 3.19. Anklagernes og forsvarernes vurdering af, om det giver problemer eller fordele, at dommeren ikke dikterer forklaringerne under retsmødet. Uvægtet

	Anklagere	Forsvarere
Hverken problemer eller fordele	-	12 %
Kun problemer, ingen fordele	9 %	19 %
Både problemer og fordele	48 %	46 %
Kun fordele, ingen problemer	43 %	23 %
I alt	100 %	100 %
Antal besvarelser	23	26

De, der mener, at der er problemer ved ordningen, er anmodet om at beskrive problemerne, ligesom de, der ser fordele herved, er bedt om at nævne disse.

De fordele, anklagerne og forsvarerne omtaler, drejer sig næsten udelukkende om den tidsbesparelse, det indebærer, at der ikke gives referat af forklaringerne. Nogle nævner, at denne tidsbesparelse er ganske væsentlig. En enkelt påpeger desuden, at ”dikteringen keder mange af de tilstedeværende”, mens en anden nævner, at når der ikke dikteres, er der mere opmærksomhed omkring kropssprog og mimik, og hvad der i øvrigt måtte foregå under retsmødet. Endelig er der én, der fremhæver, at forklaringerne jo nu foreligger på en fil i deres fulde længde.

Blandt de problemer, anklagerne og forsvarerne omtaler, kan følgende nævnes:

- Mangler den tid, der tidligere gik til diktat, til at forberede procedure
- Kan være svært selv at få noteret alle forklaringer
- Vanskeligt senere at gennemføre en sag om falsk forklaring for retten
- Behov for retsbogen i sager med flere tiltalte for at kunne drøfte de afgivne forklaringer med sin klient
- Behov for retsbogen, hvis sagen udsættes
- Mister muligheden for supplerende spørgsmål efter diktat

Det primære problem, som såvel anklagerne som forsvarerne påpeger ved ikke at få referat af forklaringerne dikteret, er, at man ikke får mulighed for at få indblik i, hvad det er dommeren har forstået og vægtlægger og dermed også muligheden for at korrigere eventuelle misforståelser. En forsvarsadvokat siger det meget klart:

”Det, jeg opponerer over, er den manglende kontrol af det forståede i forhold til kontrol af det sagte.”

En anden forsvarer udtaler:

”Jeg har oplevet, at dommeren undertiden har misforstået vidnets forklaring, eller at dommeren har udeladt en væsentlig detalje, som enten anklager eller forsvarer finder anledning til at påpege. Sådanne fejl vil ikke blive opdaget, hvis det udelukkende bliver optaget. Det er en betinget ros. Jeg må indrømme, at det går hurtigt og nemt. Der er en tidsgevinst, men altså i de sager, hvor tingene kan gå galt, er der en større risiko for, at fejlene ikke bliver opdaget.”

Interview med flere af dem, der er skeptiske over for det manglende referat af forklaringer, giver indtryk af, at det snarere er frygten for, at der *kan* ske misforståelser, end erfaringer med, at sådanne hyppigt forekommer, jf. også afsnit 2.3.2 ovenfor.

Langt de fleste dommere kan teoretisk set godt forstå denne frygt, men de er alle af den opfattelse, at når de ikke skal gengive forklaringen i form af et diktat, er de samtidig ekstra opmærksomme på, hvorvidt de nøjagtig har forstået, hvad den afhørte har forklaret, og de er derfor ikke bange for, at rumoptagelse vil afstedkomme misforståelser. En dommer udtaler:

”Det sker sjældent, at vi misforstår noget, og *hvis* vi gør, så er det ekstremt sjældent, at det er noget, der over hovedet har nogen relevans. I langt de fleste sager afgør vi jo sagen på fem procent af det, vi hører, og det er jo så det centrale, og samtidig dér, hvor vi virkelig slår ørene ud. Jeg tror derfor ikke, der er de store betænkeligheder ved, at vi ikke dikterer.”

Flere dommere nævner, at det er meget naturligt for dem at spørge ind til forklaringen, hvis noget er uklart:

”Det er simpelthen et spørgsmål om retsledelse. Hvis vi er i en situation, hvor tiltalte eller vidnet veksler i sin forklaring, så står det dig jo frit for som dommer at sige: ”Nu dikterer jeg lige, hvordan jeg har forstået det.” Den fleksibilitet ligger jo i retsledelsen.”

En anden dommer supplerer:

”Hvis der er noget, jeg er usikker på, eller pågældende væver lidt frem og tilbage, vil jeg jo – uanset hvad – spørge opklarende.”

En stor del af dommerne forholder sig undrende over for forsvarernes og anklagerens skepsis, idet de påpeger, at anklagerne og forsvarerne gennem mange år har accepteret, at dommeren ikke afgiver et referat i nævningsager.

”Der skulle man ellers tro, at der var større retssikkerhedsmæssige betænkeligheder. Der er det jo en protokolfører, der skriver ned, og dommeren retter det så til efterfølgende, men det er dommerens eller protokolførerens egen nedkøgn af de forklaringer, der er afgivet, og de jo ikke er ”godkendt” af de andre parter.”

Der er som nævnt også mange af anklagerne og forsvarerne, der ser en fordel i, at der ikke dikteres under restmødet. Det sparer tid og er med til at skabe et mere sammenhængende retsmøde. Men de er også opmærksomme på, at det kan påvirke den vante arbejdsmetode under retsmødet. En forsvarsadvokat siger under interview:

”Det er jo et spørgsmål om advokatens koncentration. Det har nogle gange været befriende at høre diktatet en gang til, og på den anden side, så tænker man, at det jo er tidsspild. Jeg savner det principielt ikke, fordi advokaten bare skal være lysvågen, som han forhåbentlig plejer at være.”

Også anklagere oplever at det manglende referat giver nye udfordringer:

”Det er et problem, hvis dommeren ikke har opfattet forklaringen korrekt. Det kan betyde, at man skal stille større krav til sin egen procedure, når man slutter, og gøre den mere udførlig.”

En anden udtaler:

”Dommeren laver ofte et lille sammenkog af forklaringen: ”Jeg forstod dig sådan og sådan. Er det rigtig?” Og så kan det godt være, at man synes, der mangler nogle detaljer. Men på den anden side, så betyder de som oftest ingenting. På lydoptagelsen kommer alle de her småting med, og jeg tror egentlig, at lydoptagelsen er bedre end dommerens referat.”

Vurderingen af betydningen af dommerens referat vil antagelig være påvirket af den praksis, man har ved embedet. Eksempelvis udtrykker de dommere, der udelukkende har deltaget i forsøget med diktatoptagelse, en større skepsis ved ikke at diktere under retsmødet. Denne skepsis begrundes ligeledes med, at enighed om dommerens forståelse af forklaringer er helt central for retsmødet og dets parter, samt at diktatet også for nogle dommere handler om, hvad man som embede byder publikum.

Også lægdommerne er blevet bedt om at vurdere vigtigheden af diktat under retsmødet, idet de er spurgt, om det har betydning for deres forståelse af sagen, at retsformanden giver et referat af de afgivne forklaringer under retsmødet. Knap to tredjedele af lægdommerne angiver, at de ikke synes, at dommerens diktat er vigtigt for deres forståelse af sagen, mens godt en fjerdedel synes, at det har

nogen, men ikke en stor betydning. Den resterende tiendedel af lægdommerne mener derimod, at det er meget vigtigt for deres forståelse af sagen, at de hører retsformanden referat. Enkelte har også i spørgeskemaet udtrykt ønske om, at der gives et referat af sagen før voteringen.

3.3.6. *Fordele i forhold til ulemper*

Spørgsmålet er så, hvorledes dommere, kontorpersonale, anklagere og forsvarere ser på rumoptagelse, når de skal afveje de fordele, de ser ved ordningen, i forhold til de ulemper, de mener, der er. Resultatet af et sådant spørgsmål ses af tabel 3.20.

Tabel 3.20. Dommernes, anklagernes og forsvarernes vurdering af, om fordelene ved rumoptagelse overstiger ulemperne herved.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Der er ingen forskel	3 %	-	11 %	30 %
Fordelene overstiger ulemperne	97 %	78 %	86 %	38 %
Ulemperne overstiger fordelene	-	22 %	3 %	32 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	73	250	151

For dommerne er der ingen tvivl. De synes, at fordelene overstiger ulemperne. Kun en enkelt dommer er uenig i dette synspunkt og mener ikke, at rumoptagelse indebærer en forskel i forhold til det vante, som for denne dommers vedkommende er retsmøder med protokolfører.

Godt en femtedel af kontorpersonalet mener, at ulemperne ved rumoptagelse overskrider fordelene, mens de øvrige fire femtedele anser, at det forholder sig omvendt. De, der synes, at ulemperne overstiger fordelene, angiver typisk problemer med anvendelse af det tekniske udstyr og ved genfindning af forklaringer og udsagn.

Blandt anklagerne mener langt de fleste, at fordelene overstiger ulemperne, mens forsvarerne på dette spørgsmål deler sig i tre stort set lige store grupper. De forsvarere, der anser, at ulemperne overstiger fordelene, mener typisk heller ikke, at rumoptagelse indebærer fordele i retning af et smidigere retsmøde, øget pålidelighed af udsagn m.v.

3.4. Meninger om en mulig permanent ordning

3.4.1. *Retssikkerhedsmæssige problemstillinger*

I modsætning til forsøget med diktatoptagelse knytter der sig ifølge de interviewede flere retssikkerhedsmæssige betænkeligheder til en ordning med rumoptagelse. Betænkelighederne angår dog ikke det forhold, at forklaringerne optages på en lydfil. Tværtimod fremhæver flere, at dette reelt er en styrkelse af retssikkerheden, i og med der foreligger en optagelse af præcis det, der er sagt under

afhøringerne. Som en forsvarsadvokat, der møder ved et embede, hvor enkelte dommere ofte først dikterede efter retsmødet, udtaler i et interview:

”Når vi går fra, at forklaringerne ikke bliver dikteret i retten efter det gamle system, er det jo nærmest et fremskridt med rumoptagelse, fordi der vil man jo altid kunne finde tilbage og høre, hvad der egentlig blev sagt. Derfor har vi jo slet ikke oplevet den der skepsis over for rumoptagelse.”

De retssikkerhedsmæssige betænkeligheder angår først og fremmest det forhold, at dommeren ved en rumoptagelse ikke giver referat af forklaringerne, og at det i langt størstedelen af de tilfælde, hvor forklaringerne senere skal udskrives, gøres af en sekretær.

Det er stort set alene forsvarsadvokaterne, der finder det manglende diktat retssikkerhedsmæssigt betænkeligt, og igen er det frygten for, at misforståelser ikke vil blive opdaget, og at tiltalte derved, i værste fald, kan blive dømt på fejltagt grundlag. En forsvarer finder dette overordentligt betænkeligt:

”Vi bevæger os på meget, meget tynd is i forhold til, hvad vi opnår, og hvad vi betaler. Vi risikerer at bevæge os på kanten af den Europæiske Menneskerettighedskonvention, fordi du simpelthen ikke har mulighed for at vide, hvad det er, du egentlig er blevet dømt på.”

Samme forsvarer fortsætter:

”Det her skal jo ikke være forsøg på at spare penge, men sørge for, at retssikkerheden også er til stede, fordi pludselig er det blevet et pengespørgsmål, og ikke et spørgsmål om retssikkerhed. Og det er det, jeg godt kan frygte; at man ofrer retssikkerheden.”

Langt de fleste interviewede dommere forstår, som nævnt i afsnit 3.5.2., godt denne betænkelighed, men frygte ikke, at det vil forekomme i praksis. En dommer udtaler:

”Det er klart, at diktatet giver den tiltalte en psykologisk sikkerhed, men rent retssikkerhedsmæssigt ser jeg ingen betænkeligheder.”

Og en anden uddyber:

”Der kan være visse retssikkerhedsmæssige betænkeligheder, fordi det kan være, at dommeren har misforstået et eller andet, og så går det galt. Men set i den store sammenhæng, så synes jeg, det er en lettelse, og risikoen er meget beskeden. Betænkelighederne modsvares af, at vi laver mere fyldige præmisser.”

En af dommerne ser i stedet ordningen som en styrkelse af retssikkerheden:

”For mig at se, så er det en styrkelse af retssikkerheden, at man som dommer kan bruge sin energi på sin retsledelse og på, at man ikke er fuldstændig træt i sit hoved, når man har siddet i retten i 6 timer og været på hele tiden, fordi man skulle være klar til at diktere. At man har energi tilbage, når man når til voteringen. For mig at se, er det derfor en direkte styrkelse af retssikkerheden.”

Ej heller blandt anklagerne er overnævnte betænkelighed fremherskende:

”Jeg kan ikke se, at der er nogen retssikkerhedsmæssige betænkeligheder ved ikke at afgive referat. Man har jo båndet, så hvis nogen er usikker på, hvad der er blevet sagt, kan man jo bede om en udskrift. Jeg oplever det i stedet som en styrkelse af retssikkerheden, fordi der jo netop foreligger en lydfil med en direkte optagelse.”

Især én af de interviewede forsvarer finder det meget betænkeligt, at det er sekretærerne, der skriver udkastet til retsbogen, og ikke dommeren:

”Her får du et udskrift en uge eller to uger efter, og så har du glemt, hvad klienten sagde, og for at være helt sikker skal du faktisk have et kopi af lydfilen og så høre, hvorvidt sekretæren, som ikke har været til stede, har opfattet, hvad der var relevant. Det synes jeg er betænkeligt. Ét er, at det er den person, som har siddet der, som skriver, hvad der er relevant, noget andet er, når det er en person, som *ikke* har siddet der.”

Dommere er ved interview uforstående overfor dette argument:

”For det første er det vigtigt at slå fast, at dommeren jo selv var til stede under retsmødet. Hvis dommeren er i tvivl, når pågældende læser udkastet, er der jo ikke noget i vejen for, at han eller hun hører filen. Får man så et protokollat ind, hvor man ser, at der mangler noget, så er hukommelsen heldigvis så lang, at man godt kan huske, hvis der er faldet noget væsentligt ud. Så må man gå ind og lytte og høre, hvad der egentlig blev sagt. Igen, her taler vi i teorien. Jeg har ikke én eneste gang oplevet, at nogen er kommet og sagt, at det ikke var det, jeg sagde, eller lignende. Jeg synes ikke den holder i praksis.”

En dommer ved et andet embede udtaler:

”Som dommer har man jo en pligt til at læse den [udskriften] ordentlig igennem og sammenholde med sine egne notater. Og det er da aldrig sjovt, men med den lille ankeprocent, der er, vil jeg hellere gøre det lille stykke ekstra arbejde.”

3.4.2. Ønskes en permanent ordning?

I interviewene viser der sig en klar tendens til, at det er dommere ved de embeder, som udelukkende har haft forsøg med diktatoptagelse, som er mest bekymrede og betænkelige ved rumoptagelse. Denne betænkelighed kommenteres af en dommer fra et embede med rumoptagelse således:

”Dommere er per definition altid betænkelige, når der sker noget nyt”.

Det ligger på linje med det en retspræsident ved et embede med rumoptagelse fortæller, nemlig at vedkommende var ganske skeptisk over for ordningen med rumoptagelse og var indstillet på at afvise at deltage i forsøget, men blev overtalt af en kollega, som fortalt varmt og begejstret om ordningen.

I spørgeskemaet har dommere, kontorpersonale, anklagere og forsvarere, som har erfaring med rumoptagelse, besvaret et spørgsmål om, hvorvidt der bør indføres en permanent ordning med rumoptagelse. Tabel 3.21 angiver den vægtede svarfordeling på dette spørgsmål, mens tabel 3.21 angiver den uvægtede.

Tabel 3.21. Dommernes, kontorpersonalet, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt der bør indføres en permanent ordning med rumoptagelse. Vægtet.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Nej	-	21	3 %	49 %
Ved ikke/uoplyst	4 %	-	8 %	12 %
Ja	96 %	79 %	89 %	39 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	179	73	268	179

Begge tabeller viser, at der blandt dommerne ikke er nogen, som mener, at der ikke bør indføres en permanent ordning, men næsten alle mener, at det bør ske.

Tabel 3.22. Dommernes, kontorpersonalet, anklagernes og forsvarernes vurdering af, hvorvidt der bør indføres en permanent ordning med rumoptagelse. Uvægtet.

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Nej	-	18 %	4 %	45 %
Ved ikke	16 %	-	16 %	14 %
Ja	84 %	72 %	80 %	41 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser	19	11	25	29

Også blandt såvel kontorpersonalet som anklagerne er der meget stor majoritet, som synes, at der bør indføres en permanent ordning med rumoptagelse. På trods af, at langt de fleste sekretærer ger-

ne ser forsøget indført som en permanent ordning, gives der i interview udtryk for en vis frygt for, hvad ordningen på længere sigt kan betyde for deres arbejde. En kontorfunktionær siger:

”Det er da klart, at jeg har en frygt for, at det, man kan spare, sparer man på kontorpersonalet.”

For forsvarerne tegner der sig et ganske splittet billede med hensyn til ønsker for fremtiden. Nærværd halvdelen af forsvarerne mener således ikke, at der bør indføres en permanent ordning, mens en næsten lige så stor andel mener, at der bør. Ønsket om en permanent ordning afspejler tydeligt forsvarernes øvrige vurdering af forsøget, idet de, der ønsker en permanent ordning, ser mange positive effekter ved rumoptagelse og mener, at fordelene herved opvejer eventuelle ulemper. De forsvarere, der ikke ønsker en permanent ordning, oplever derimod sjældent positive effekter af rumoptagelse, synes ikke retsmødet forløber mere smidigt og mener enten, at ulemperne overstiger fordelene, eller at der ingen forskel er.

De, der ønsker en permanent ordning indført, er yderligere spurgt om, hvordan en sådan ordning bør se ud, jf. tabel 3.23.

Dommerne synes noget delte i synet på, hvordan en permanent ordning bør udformes, idet der kun er lidt færre, som foretrækker, at det bliver en mulighed, i forhold til andelen, der gerne vil have det som en mere obligatorisk ordning med begrænsede fravalgsmuligheder. En klar majoritet blandt såvel kontorpersonalet, anklagerne og forsvarerne foretrækker den mere obligatoriske ordning.

Tabel 3.23. Dommernes, kontorpersonalet, anklagerens og forsvarernes vurdering af, hvilken form for permanent ordning, der bør indføres. (Inkluderer alene svar fra dem, der ønsker en permanent ordning).

	Dommere	Kontorpersonale	Anklagere	Forsvarere
Ordnningen bør indføres (formen ikke angivet)	-	-	-	-
Ordnningen bør indføres i alle byretter i alle straffesager kun med mulighed for at fravige, hvis der foreligger særlige omstændigheder	58 %	75 %	33 %	63 %
Ordnningen bør indføres både i alle byretter og landsretterne i alle straffesager kun med mulighed for at fravige, hvis der foreligger særlige omstændigheder	-	-	44 %	17 %
Ordnningen bør være en mulighed i alle straffesager, men bør i den enkelte sag kun ske efter rettens konkrete vurdering	42 %	25 %	23 %	20 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal sager	172	61	240	70

Interviewene giver et lidt andet indtryk end spørgeskemaundersøgelsen, idet den generelle holdning blandt de interviewede er, at den måde, forsøgsordningen er opbygget på, i det store og hele fungerer godt. Det vil sige, at parterne ønsker, at rumoptagelse bliver en mulighed, som kan fravælges i de konkrete tilfælde. En anklager udtaler:

”Der skal helt klart være mulighed for, at hvis anklager eller forsvarer beder om, at der tages diktat, at der så reelt set er en mulighed for, at der kan blive det. Er der bare én af os, der er utrygge ved sagen at kører uden, at der bliver taget diktat, så synes jeg, at det er helt på sin plads rent retssikkerhedsmæssigt, at dommeren skal føle sig forpligtet til det. Jeg har indtryk af, at ingen ville misbruge det, overhovedet ikke, fordi typisk vil både forsvarer og anklager også være interesseret i, at der er noget hastighed i processen.”

Enkelte forsvarsadvokater udtrykker endvidere et ønske om, at de automatisk tilsendes en kopi af lydfilen, når dommen er afsagt, så at den kan indgå i beslutningsgrundlaget ved vurderingen af, om dommen skal ankes.

Næsten alle de interviewede dommere ønsker endvidere, at en eventuel permanent ordning kommer til at indebære, at der installeres rumoptagelsesudstyr i alle retssale, således at der ikke skal bruges tid og ressourcer på at fordele sagerne i forhold til retssale. Ligeledes ønsker langt de fleste dommere, at ordningen bliver udvidet, så at rumoptagelse også kan anvendes i andre sagstyper, såsom civile sager og tilståelsessager. Dog er dommerne meget optaget af, en permanent indførelse af rumoptagelse, ikke skal føre til, at domstolene får flere sager.